

Prostorna i kulturna promišljanja o dvojezičnosti i talijanskim manjinama u općini Tar - Vabriga

Valentić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:594985>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Martina Valentić

**Prostorna i kulturna promišljanja o dvojezičnosti i talijanskim
manjinama u Općini Tar-Vabriga**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, rujan 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Martina Valentić

Matični broj: 0009061102

**Prostorna i kulturna promišljanja o dvojezičnosti i talijanskim
manjinama u Općini Tar-Vabriga**

DIPLOMSKI RAD

Mentor/ica: Dr.sc. Sanja Puljar D'Alessio

Rijeka, rujan 2017.

„Lokacija istraživanja nije isto što i predmet istraživanja. Antropolozi ne istražuju sela
(plemena, gradove, susjedstva...); oni istražuju u selima.“

Clifford Geertz (1973: 22)

I. SAŽETAK

Diplomski rad istražuje življeno manjinsko stanovništvo i praksu dvojezičnosti talijanskih stanovnika Općine Tar-Vabriga. S obzirom na to da je fokus istraživanja talijanska nacionalna manjina, bilo je bitno iznijeti prava i zakone o nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj, a potom i u navedenoj općini. Mjesto u kojem se provodi istraživanje sagledava se kroz vrijednosti „Prvog“ i „Drugog“ prostora pa se tako iznose mjerljivi, statistički i brojčani podaci o istome, nakon čega se iznosi subjektivna reprezentacija prostora koja se događa u umu stanovnika. Teorijama i konceptima prostornosti prikazana je i Zajednica Talijana Tar kao prostor susreta različite kulture, jezika, običaja, ideja. Navedeno stvara uvjete pri kojima se formira prostor većih mogućnosti i novih vrijednosti – „Treći prostor“, koji uključuje sve ono što predstavljaju prva dva prostora i još puno više. Istraživanje obuhvaća dva dubinska intervjua, a kao još jednu od metoda navodi se „promatranje sa sudjelovanjem“. Podaci dobiveni istraživanjem također su interpretirani konceptima prostornosti. Radi se o etnografskom istraživanju koje uključuje osjećaj mjesta, utjecaj kulture na prostor i obrnuto. Istraživanje uključuje terenski rad i razgovore licem-u-lice, a dobiveni rezultati ostavljaju mogućnost za daljnju obradu teme kao i analizu iste.

Ključne riječi: Talijanska manjina, dvojezičnost, Općina Tar-Vabriga, Zajednica Talijana, prostornost, osjećaj mjesta, Treći prostor, kultura, etnografija

II. SUMMARY

This paper deals with national minorities and bilingualism of the Italian minority living in the municipality of Tar-Vabriga. Since the focus of the research is Italian minority, it was important to outline the law on the rights of national minorities in Croatia first and then in the above-mentioned municipality. The place of the research is seen through the parameters of the so-called 'First' and 'Second Space' and according to that division we present measurable, statistical and numerical data, as well as the subjective representation of space formed in the examinee's mind. Through the theories and concepts of space, the community of Italians in Tar is depicted as a space of encounter of different cultures, languages, customs and ideas. The aforementioned provides conditions for the formation of space with bigger opportunities and new values – the 'Third Space', which includes all that first two spaces represent and much more. The research contains two in-depth interviews and an additional participant observation method. The data collected in this research is also interpreted through the concepts of space. It is an ethnographic research that includes the sense of place, the effect of the culture on the space and vice versa. The research includes fieldwork and face-to-face conversations, while the results leave open the possibility of further elaboration and analysis of the subject.

Key words: Italian minority, bilingualism, municipality of Tar-Vabriga, Italian community, spatiality, sense of place, Third Space, culture, ethnography

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. ETNOGRAFIJA KAO METODOLOŠKO POLAZIŠTE	2
2.1. Metodološko-pojmovna objašnjenja.....	4
3. OSNOVNA TEORIJSKA POLAZIŠTA I PROSTORNOST	4
3.1. Multilokalnost i multivokalnost.....	5
3.1.1. Osjećaj mjesta	6
3.2. Lefebvreova trijalektika specijalnosti.....	8
4. OPĆINA TAR-VABRIGA	11
4.1. Opći podaci i položaj Općine Tar-Vabriga.....	11
4.2. Prostorne značajke i vrijednosti.....	12
4.3. Povijest Tara, Frate i Vabriga.....	14
4.4. Stanovništvo	16
5. TALIJANSKA MANJINA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	17
5.1. Broj Talijana u Republici Hrvatskoj.....	18
5.2. Programi talijanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj.....	20
6. NACIONALNE MANJINE U OPĆINI TAR –VABRIGA.....	22
6.1. Zaštita autohtone talijanske manjine i njezinih pripadnika	24
7. ZAJEDNICA TALIJANA „GIOVANNI PALMA“ TAR	26
7.1. Prostor Zajednice Talijana.....	27
7.1.1. Otvorenje novog sjedišta	27
7.2. Djelatnost Zajednice Talijana.....	29
7.3. Umjetničke i kulturne aktivnosti	30
8. RAZGOVORI SA ČLANOVIMA ZAJEDNICE TALIJANA TAR I ANALIZA ISTIH... 32	
8.1. Dob i obrazovni status ispitanika.....	34
8.2. Dužina članstva i motivi za članstvo	35
8.3. Vrsta i intenzitet aktivnosti unutar Zajednice.....	36
8.4. Organizacija aktivnosti	38
8.4.1. Foto grupa	38
8.4.2. Dramska grupa	39
8.5. „Problemi“ unutar Zajednice	40
8.5.1. Manjak komunikacije.....	40
8.5.2. Financije i popratni problemi	41

8.6.	Generacijske razlike u Zajednici	42
8.7.	Prednost Zajednice	43
8.8.	Značaj Zajednice.....	44
8.9.	Budućnost Zajednice	45
8.10.	Identitet mjesta.....	48
9.	ZAKLJUČAK	50
10.	LITERATURA.....	52

1. UVOD

U ovom se radu želi ukazati na važnost prostornosti u kontekstu talijanske nacionalne manjine koja integrirana čini življeni manjinski prostor Općine Tar-Vabriga. U tekstu u više navrata ukazujem na dvojezičnost kao bitnu odrednicu koja oblikuje identitet mjesta u kojem je provedeno istraživanje. Težnja je usmjerena i ka naglašavanju važnosti društvene dimenzije, a to činim ispitivanjem društvenih praksi svojih sumještana koji su članovi Zajednice Talijana Tar. Utjecaj prostornosti na kulturu, kao i obratno, prikazala sam kroz rad Zajednice Talijana koju sam istražila služeći se materijalnim izvorima, sudjelujući i promatrajući programe te kroz subjektivna svjedočanstva koja služe kao temelj analize ovog rada.

Na početku iznosim osnovna metodološka polazišta naglašavajući etnografiju kao metodu istraživanja ovog rada kojom se stvara i reprezentira znanje koje je, prema autorici knjige *Doing Sensory Ethnography* - Sarah Pink, proces koji obuhvaća društvo, kulturu i pojedince. U nastavku navodim odrednice etnografije pojedinačnog kojom sam se vodila u ovom radu, a koja naglašava stvarna i iskrena svjedočanstva pojedinaca u svrhu izjednačavanja različitosti i homogeniziranja kulture. Rad nastavljam osnovnim teorijskim polazištima koja se odnose na koncepte i teorije prostornosti. U tom kontekstu razrađujem multilokalnost, multivokalnost i osjećaj mjesta. Posebna je pažnja usmjerena na Lefebvreovu ontološku trijalektiku. Njegov je cilj bio početi razmišljati o prostoru kao o mjestu u kojem su utkane emocije ljudi koji ondje žive i rade, druže se i zasnivaju potomke. Druga trijalektika naziva se trijalektikom specijalnosti, a ona obuhvaća Prvi, Drugi i Treći prostor čije će vrijednosti biti iznesene. Temelj ovog rada je Treći prostor – kompozicija koja nadilazi sve prostore; življeni prostor; prostor višestrukih značenja.

U nastavku se osvrćem na prava i zakone talijanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, a nakon toga statusu iste u Općini Tar-Vabriga koja kao službenog predstavnika svih pripadnika talijanske nacionalne manjine priznaje Zajednicu Talijana Tar. Istraživački dio rada obuhvaća dva dubinska intervjua sa poznanicima koji su članovi navedene zajednice. Dobiveni podaci i analiza izneseni su prema određenim dimenzijama, a pobliže interpretirani teorijama i konceptima prostornosti. Istraživanju etnografskog karaktera pristupam sa tendencijom da prema ispitanim dimenzijama prikažem povezanost življenog manjinskog stanovništva sa manjinskim prostorom.

2. ETNOGRAFIJA KAO METODOLOŠKO POLAZIŠTE

Etnografija je pojam koji se odnosi na opisni dio etnologije, odnosno metoda koja opisuje te istražuje materijalnu, društvenu, kao i duhovnu kulturu pojedinog naroda. Uključuje kvalitativni opis vrijednosti ljudskog društva te je utemeljena na terenskome radu. Etnografija je rođena u okviru „kulturne antropologije“ – discipline koja istražuje društvene i kulturne pojave te njihovu međusobnu interakciju, pa tako uključuje kulturu etnocentrizma, kulturne aspekte jezika i komunikacije, izražavanja, običaje, rodbinske veze, brak, klase, etnicitet, rod, religije, kulturne i nebrojene druge promjene.

Etnografija je metoda istraživanja ovoga rada. Sarah Pink u knjizi *Doing Sensory Ethnography* navodi kako je etnografija „proces stvaranja i reprezentiranja znanja (o društvu, kulturi i pojedincima).“¹ „Etnografiju (...) možemo zamišljati kao jednu točku antropološke triangulacije. Druge dvije točke triangulacije su komparacija i kontekstualizacija. Sve tri točke toga trokuta definiraju način na koji antropolozi dolaze do podataka, upotrebljavaju ih u pisanju etnografija. (...). Ovaj antropološki trokut koji obuhvaća etnografiju, komparaciju i kontekstualizaciju zapravo predstavlja način na koji sociokulturna antropologija kao disciplina funkcionira u pokušaju da objasni i interpretira ljudsku kulturu i društveni život.“² Riječ je o metodi deskriptivnog karaktera koja pretpostavlja dubinsko uranjanje antropologa u istraživanje koje tada postaje proces. Antropolog se upušta u terenski rad te postaje dio svakodnevice i kulture subjekata koje proučava. Oni koji se bave etnografskim istraživanjem obično to rade proučavajući zajednice, a rjeđe pojedince. Važni termini koji se povezuju sa etnografijom su lokalna kultura, lokalitet i teren, ali treba imati na umu da se pri tome ne misli isključivo na „zemljopisne lokalitete i pripadajuću im kulturu/kulturne pojave, već ljude i društvene prostore koje stvaraju.“³ Dakle, predmet etnografskog istraživanja mogu biti različiti društveni oblici, ovisno o interesu antropologa. Ono što se u etnografskom istraživanju naglašava je kvalitativan opis prikupljenih podataka. Subjekti se proučavaju u njihovom prirodnom okruženju, a istraživač koji je uronjen u kulturu zajednice provodi detaljnu studiju temeljenu na terenskom radu. Predmet promatranja i istraživanja je obično svakodnevica ljudi, a potrebna bliskost između istraživača i subjekta postiže se razgovorom.

¹ Pink, S. (2009). *Doing Sensory Ethnology*. SAGE Publications., str. 8

² Sanjek, R. (2009). *Ethnography*. Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology. Alan Barnard i Jonathan Spencer, London, New York. Routledge, str. 193

³ Čapo Žmegač, J., Gulin Zrnić, V., Pavel Šantek, G. (2006). *Etnologija bliskog: poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*. Migracijske i etničke teme, Vol. 22, No. 4., str. 28

Razgovor bi trebao biti prijateljski, opušten i direktan kako bi antropolog što bolje razumio svijet onih koje istražuje. To postiže brojnim tehnikama na kojima počiva etnografija: „dubinski intervjui, životne povijesti, nenametljivo procjenjivanje, sekundarne analize tekstova, komparativno-povijesne metode, samo su neke od tehnika kojima se koristi etnografija.“⁴ Dakle, etnografija spada u akademsku disciplinu i dio je etnologije⁵ i kulturne antropologije.

Provodeći istraživanje o dvojezičnim sumještanima i njihovom iskustvu u Zajednici Talijana vodila sam se etnografijom pojedinačnog. Iako se termin povezuje sa djelom *Writing Culture* (1986) Jamesa Clifforda i i Georgesa Marcusa, koji u zborniku upućuju na krizu etnografskog pisanja, Lila Abu-Lughod je ta koja je predložila model pisanja koji odbija hijerarhizaciju⁶ pri kojoj bi se na kazivača gledalo kao na objekt. Naime, antropološko pisanje na neki način predstavlja reprezentaciju drugih, te se tada ljudi koje se proučava u određenoj zajednici zaista etiketiraju kao „drugi“. Iako ovo etiketiranje nije zlonamjerno, već u svrsi istraživanja svakako se težilo da se izbjegne to oslovljavanje „drugi“. Zbog težnje da se životi o kojima se piše doimaju manje drugima, Abu Lughod u tekstu *Writing Against Culture* kao rješenje postavlja etnografiju pojedinačnog. Radi se o strategiji koja ne priznaje generaliziranje koje je do tada bilo prihvatljivo u društvenim znanostima, ali se na antropologiju ne može primijeniti. U etnografskim istraživanjima do izražaja moraju doći stvarna i iskrena svjedočanstva i iskustva kazivača te se pri tome svaka pozicija autoriteta kao i mogućnost bilo kakve hijerarhizacije briše, a ostavlja se prostor samo za ravnopravnost. Abu-Lughod ukazala je na neke nedostatke etnografskog pisanja i time pružila odmak od proizvodnje „drugosti“ skrenuvši pažnju na moć koju etnografija pojedinačnog ima u borbi protiv generaliziranja iskustava koje teži izjednačavanju različitosti i homogeniziranju kulture. Sam cilj u ovome slučaju je obustaviti tu generalizaciju i naglasiti koliko pojedinačna iskustva, odnosno pojedinac kao osoba, utječe na sliku svoje okoline. Može se reći da je težnja usmjerena ka izjednačavanju različitosti i prihvaćanju iste, a samim time i homogeniziranju kulture.

⁴ Robinson-Caskie, Erin, E. (2006). *Ethnography*. Encyclopedia of Anthropology 2. C-E- James Bix. Thousand Oax, str. 853

⁵ Znanost koja se bavi proučavanjem porijekla, razvoja, načina života, kulture i društvenog uređenja pojedinih zajednica, njihove rasprostranjenosti, te proučava čovjeka kao tjelesno, društveno i kulturno biće. Izvor: <https://e-usmjeravanje.hzz.hr/etnolog>, (preuzeto: 25.11.2016.)

⁶ Clifford, J. (1992). *Uvod: neobjektivne istine*. Dometi, ¾, str. 103-117

2.1. Metodološko-pojmovna objašnjenja

Potaknuta zamjetnom prisutnošću govornika talijanskog jezika u svojoj općini, odlučila sam se u svom diplomskom radu baviti temama kao što su dvojezičnost, nacionalne manjine, suživot, kultura. Cilj mi je objediniti sve ono što sam istraživanjem saznala od svojih dvojezičnih ispitanika koji su članovi Zajednice Talijana Tar. Na taj način želim prikazati povezanost življenog manjinskog stanovništva s manjinskim prostorom i prikazati kako prostor utječe na kulturu te obrnuto. Samim istraživanjem se želi ukazati na utjecaj prostornosti i povezati ga s pojmom kulture. U radu sam se posvetila mlađim članovima zajednice kako bih saznala motive i prakse njihove angažiranosti u kulturnom životu mjesta i što im to donosi. Istraživanje sam započela upoznavanjem sa pravima i zakonima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, a potom i u Općini Tar-Vabriga. Empirijski dio istraživanja sastoji se od 2 dubinska intervjua⁷. Intervjui su vođeni u prosincu 2016. godine i u siječnju 2017. godine prema dogovoru s ispitanicima čija ću imena navesti u drugom djelu rada. Osim što su u analizu uključena i prethodna saznanja o ovoj temi, koja su brojna s obzirom na to da sam odrasla u mjestu u kojem provodim svoje istraživanje, kao jednu od metoda mogu navesti i „promatranje sa sudjelovanjem“⁸.

3. OSNOVNA TEORIJSKA POLAZIŠTA I PROSTORNOST

S obzirom na to da se u ovom radu dvojezičnost⁹ povezuje sa određenim prostorom, kulturna promišljanja o istoj možemo objasniti osnovnim teorijama proizvodnje prostora. Iz tog je razloga važno ukazati na način na koji dvojezičnost kao takva utječe na prostor te na kojim osnovnim konceptima ona počiva.

Ovakav smjer razmišljanja stvara prostor za razmatranje rada i djelovanja teoretičara, sociologa i antropologa prostora. Naime, važno je prisjetiti se starih koncepata prostornosti u kojima se na prostor gleda kao na određenu datost, odnosno gotovo kao na prazan prostor –

⁷ Kvalitativna metoda istraživanja koja se zasniva na razgovoru moderatora i samo jednog ispitanika. Izvor: <http://www.analitik.hr/kvalitativne.htm#dubinski> (preuzeto: 2.2.2017.)

⁸ Metoda prikupljanja podataka promatranjem ponašanja ljudi i sudjelovanjem u njihovim svakodnevnim aktivnostima. Izvor: <http://struna.ihj.hr/naziv/promatranje-sa-sudjelovanjem/21153/> (preuzeto: 2.2.2017.)

⁹ Odnosi se na prakse onih koji tečno koriste dva jezika ili varijante jezika, kao što su dijalekti. Izvor: www.edukacija.hr/tecaj/bilingvizam/1314/ (preuzeto 3.2.2017.)

„nešto“ gdje se rade stvari pa antropolozi onda te stvari promatraju. Dakle, samo je akcija ljudi mogla taj prostor popuniti da bi ta praznina dobila neki smisao i tek bi se tada moglo pričati o nekoj egzistenciji. Pojam o prostoru koje nema nikakvu drugu svrhu osim da zadrži i sačuva ono što je u njega umetnuto i postavljeno postaje plodno tlo za razvoj ideologije. Prostor možemo stoga smatrati određenim okvirom. Taj okvir poprima svoje značenje u određenome trenutku kada je popunjen, odnosno u onom trenutku kada ga ljudi popune. Ljudi, sa svojim jezikom, običajima, sa svojim identitetom. Prostor poprima odlike tog identiteta. Može se uočiti kako su zapravo ljudi ti koji djeluju na prostor. Pitanje koje se postavlja je tko onda tu ideologiju iskorištava i promovira. Ovakvo promišljanje prostornosti u kojemu je prostor neutralno i ne-politično ukazuje na to da se teorije o prostoru bave samo stvarima u njemu i reprezentacijama prostora, pri čemu se ozbiljno zapostavlja sam proces proizvodnje prostora. To možemo nazvati sljepoćom koja je adut razvoja ideologije i koja samu ideologiju pospješuje. Dakle, moglo bi se reći da ova tada dominantna promišljanja o prostoru veličaju samo ono što je oku vidljivo, a da pritom zanemaruju centralni problem zbog kojeg se u istraživanja kreće.

3.1. Multilokalnost i multivokalnost

Takve koncepcije prostora iznjedrile su djelovanje antropologa prostora koji ih kritiziraju pa tako Margaret Rodman u svom tekstu *Empowering Place: Multilocality and Multivocality* (1992) iznosi kritiku takvog antropološkog poimanja mjesta kao pasivnog „kontejnera“ kulture.¹⁰ Autorica u tom tekstu želi promijeniti poimanje „mjesta“ kao bezznačenjskog, pasivnog i praznog. Mjesta se počinju gledati kroz prizmu svoje višedimenzionalnosti, ona postaju „politizirane, kulturno relativne, povijesno specifične i višestruke konstrukcije.“¹¹ Autorica želi potaknuti svjesnost o tome da su kulture multivokalne, dakle da nisu cjelovite i savršene. Realnost je da je kultura nedovršena, necjelovita i živa. Samim time kultura je spremna na promjenu u svakom danom trenutku. Kultura je ta koja je podložna i živa, ona se mijenja, ona nije savršena te teži

¹⁰ Tkalčić Simetić, M. (2015). *Hrelić – antropologija prijepornog mjesta*. Head biblioteka. Izdavač: Hrvatsko etnološko društvo. Zagreb. Dostupno na: <http://www.hrvatskoetnoloskodrustvo.hr/wp-content/uploads/2014/11/Mirna-Tkalcic-Simetic-Hrelic.pdf> (preuzeto 11.12.2016.)

¹¹ Rodman, M. C. (1992). *Empowering Place: Multilocality and Multivocality*. *American Ethnologist* 94/3, str. 641

višedimenzionalnosti. Ako se želi neku kulturu istražiti onda antropolog treba pustiti svoje sugovornike da pričaju, a ne kao do tada, da oni tumače njihove riječi.¹² Upravo u ovom segmentu vidljiv je izniman značaj sugovornika, odnosno osobe koja predstavlja određenu kulturu. Potrebno je prikazati njegovo direktno poimanje opisanog, a ne interpretirati njegove riječi jer se na taj način gubi značaj onoga što želi prikazati. To je snaga multivokalnosti za koju se zalaže postmoderna. Rodman dalje nastavlja, ako smo osvijestili da postoji multivokalnost, zašto da ne osvijestimo da postoji i multilokalnost? Koncept „multilokalnosti“ se prema autorici posebno odnosi „na raznovrsne doživljaje mjesta od strane pojedinaca uključene u tokove ljudi koji stvaraju te doživljaje kroz reflektiranje odnosa starih i novih kulturnih krajolika.“¹³ Kada govori o mjestu, ona tvrdi da antropolozi nastoje slijediti interes geografa. To bi značilo da oni govore o mjestu tako da sjedinjuju tri koncepta: „lokaciju“ koja se odnosi na distribuciju spacijalno raspršenih praksi, zatim „lokalitet“ koji se odnosi na smještaj u kojemu se određene aktivnosti pojavljuju i „osjećaj za mjesto“ koji je do tada je bio zanemaren, a jako je važan što ću dokazati u nastavku rada.

3.1.1. Osjećaj mjesta

Osjećaj mjesta važan je iz razloga što on podrazumijeva subjektivnu percepciju mjesta življenja pri čemu se podrazumijeva da pojedinac uspostavlja emocionalni odnos prema mjestu. Samim time pojedinac stvara vlastitu percepciju o mjestu koja za njega ima određenu dimenziju, dok za nekoga drugog, isto mjesto ne mora označavati istu. Dakle, moglo bi se reći da je osjećaj mjesta skup mnogoznačnosti koje određeno mjesto znači za pojedinca. Svojim bi riječima osjećaj mjesta opisala kao življenje u nekom prostoru i na taj način osjetilno razumijevanje tog prostora sa svime što on uključuje. Razumjeti mjesto znači biti u suživotu s istim. Samim time javlja se posebna veza između prostora i pojedinca. Pri toj nekoj simboličkoj izgradnji prostora stvara se iskustvo življenja koje opet poprima subjektivni karakter. Simbolička izgradnja prostora pretpostavlja usku povezanost sa antropološkim mjestom koje se odnosi na predodžbu stanovnika „koju oni grade u vlastitom odnosu s

¹² Bogojević, Đ. (2014). *Antropologija – prošlost, sadašnjost, budućnost*. Afirmator, 24. januar. Dostupno na: <http://afirmator.org/antropologija-proslost-sadasnjost-buducnost/> (preuzeto 11.12.2016)

¹³ Hodžić J. (2011). *Zbornik radova. Prikaz: Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, u Sociologija i prostor, 50 (2012) 192 (1): str. 129-133. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/84220> (preuzeto 11.12.2016.)

teritorijem, sa svojim bližnjima i drugima.“¹⁴ Osjećaj mjesta je mene i naveo da uplovim u ovo istraživanje mjesta iz kojeg dolazim, naglašavajući njegovu dimenziju dvojezičnosti.

Dakle, osjećaj mjesta povezan je sa načinom na koji doživljavamo to mjesto. Mjesto je istinsko, zbiljsko – ono je jedinstvena zbilja koju povezujemo sa idejom multilokalnosti. Prema Rodman, multilokalnost se odnosi na:¹⁵

- promatranje mjesta iz očišta drugih
- komparativnu i posrednu analizu mjesta
- refleksivne odnose s mjestom koji se tiču mjesta kakvo je bilo (prošlost) ili kakvo će biti (budućnost), dakle neke opće transformacije mjesta
- različita značenja koja mjesto emitira, a ta značenja vrijede za bilo koga tko je u doticaju s tim mjestom.

Ova zadnja točka je zapravo mali zaključak multilokalnosti kao takve, koji ukazuje na to da na mjesto treba gledati kao na niz među povezanih različitih mjesta – mjesto kao veza, komunikacija, a ne kao nešto „ograđeno“. Dakle, mjesta su procesi koje možemo sagledati i kao kulturnoznačenjske prostore oblikovane ljudskim iskustvom i društvenim praksama.¹⁶ Pri ovakvoj drugačijoj koncepciji mjesta vidljiva je analitička dimenzija koja posebice dolazi do izražaja etnografskim istraživanjem, a takvog je karaktera i ovaj rad.

Doreen Massey je u svom eseju *A Global Sense of Place* (1994) također pisala o osjećaju mjesta, a posebnu je pažnju posvetila kompresiji prostora i vremena. Ona naglašava osjećaj da se smanjuje prostor i osjećaj da se smanjuje vrijeme. Bit je zapravo o društvenim odnosima koji se formiraju u osjećaju komprimiranog vremena i osjećaju komprimiranog prostora. Pitanje je što se događa s mjestom, odnosno kakav osjećaj imamo prema mjestu. Radi se o tome da možemo govoriti o osjećaju za mjesto, možemo prihvatiti da to postoji, ali to ne znači da moramo razmišljati o ideji nekadašnjeg idealnog mjesta. Naime, Massey upućuje na to da se počelo idealizirati nekadašnje mjesto – ono naseljeno koherentnim i homogenim zajednicama te da se javlja povremena žudnja za koherentnošću zajednice i koherentnošću mjesta. Ona smatra problematičnim to da se počinje idealizirati mjesto kakvo nikada nije bilo. Naime, ono što treba naglasiti je da zajednica nikada ne može biti cjelovita i homogena, stoga Massey smatra problematičnim to da mjesto ima cjelovit esencijalni identitet. Takve ideje o

¹⁴ Auge, Marc. (2001). *Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta*. Karlovac: DAGG, str. 54

¹⁵ Rodman, M. C. (1992). *Empowering Place: Multilocality and Multivocality*. *American Ethnologist* 94/3, str. 641

¹⁶ Tkalčić Simetić, M. (2015). *Hrelić – antropologija prijepornog mjesta*. Head biblioteka. Izdavač: Hrvatsko etnološko društvo. Zagreb, str. 12.

mjestu se mogu primijeniti i na naselje Tar u kojem provodim svoje istraživanje, a koje je primjer suživota govornika hrvatskog jezika i pripadnika talijanske nacionalne manjine, odnosno govornika talijanskog jezika. Riječ je o tome da mjesta nemaju pojedinačne identitete, već mnogostruke. Kako piše Doreen Massey, „ako je priznato da ljudi imaju više identiteta, onda se ista stvar može primijeniti i na mjesta.“¹⁷ Multilokalnost se u tom slučaju može prikazati i na naselju Tar. Naime, s obzirom da je riječ o suživotu govornika hrvatskog jezika i pripadnika talijanske nacionalne manjine, samo mjesto nema jedinstven identitet, ono ubraja različite identitete koji postaju jedna određena cjelina. Svaki pojedinac mjesto doživljava na svoj osoban način pa tako je i kada je riječ o Taru. Potrebno je uočiti na koji način pojedinci gledaju na mjesto u kojem žive, kako ga osjećaju, kako ga doživljavaju. Osobe doživljavaju određeno mjesto kroz reflektiranje odnosa starog i novog krajolika. Najbitnija stavka svakako je već spomenuti osjećaj za mjesto iz razloga što upravo on osvjetljava način na koji pojedinac živi, doživljava i osjeća se u određenom mjestu.

3.2. Lefebvreova trijalektika spacijalnosti

Za nastavak rada i daljnju obradu teme smatram da je ključno iznijeti glavne točke iz knjige *Thirdspace: Journeys to Lost Angeles and Other Real-and-Imagined Places* (1996) Edwarda W. Soje. Edward Wiliam Soja je politički geograf te profesor urbanog planiranja koji pripada radikalnoj postmodernističkoj perspektivi.¹⁸ U svojim se radovima osvrće na radove feminističkih kulturnih teoretičarki među kojima je bitno istaknuti bell hooks, te na radove francuskog intelektualca Michaela Foucaulta. Ono što je bitno naglasiti je Sojin doprinos prostornoj teoriji kao i kulturnoj geografiji koji se da iščitati upravo u knjizi *Thirdspace*. Naime, možemo reći da je on osuvremenio koncept prostorne trijade francuskog marksističkog urbanog sociologa Henrija Lefebvrea, autora knjige *Proizvodnja prostora* (1991). Prema Lefebvreu, svijet je objašnjiv u mnogostrukim perspektivama, dakle ne može se objasniti isključivo subjektivnim ili objektivnim interpretacijama. Soja navodi Lefebvreovu ontološku trijalektiku što znači da ljudska bića žive u svijetu koji je sastavljen od: „društvene proizvodnje prostora“, „društvenih praksi“ i „društvene proizvodnje vremena“. Prikazom ove

¹⁷ Massey, D. (1994). *A Global Sense of Place - u Space, Place and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press

¹⁸ https://hr.wikipedia.org/wiki/Edward_Soja (preuzeto 18.12.2016.)

trijalektike, Soja želi naglasiti da niti jedan element nema privilegiju, već su sva tri elementa ravnopravna. Dakle, upravo je prostornost, odnosno društvena proizvodnja prostora, ono što postaje važno i o čemu se počinje promišljati. Često se prostornost uzima zdravo za gotovo, kao jednostavan prikaz mjesta na kartografskoj mapi; kao mjesta bez emocija koja ne uključuju razmišljanja ljudi koji na tom prostoru žive. Na ovaj način želi se istaknuti kako prostor nije isto što i mjesto. Odnosno želi se istaknuti kako društvo proizvodi prostor te je u međusobnoj korelaciji s istim. Prostornost nije mjesto bez emocija koje ne uključuje razmišljanja ljudi. Dakle, to nije samo mjesto stanovanja. Prostor je dio čovjeka, prostor u kojem su utkane emocije i ljudska djelovanja. Prostor se sažima sa čovjekom. Oni su u uzajamnom djelovanju. Prostor pruža čovjeku osjećaj pripadnosti, dok čovjek prostoru daje određeni karakter. Lefebvreov cilj je bio početi razmišljati o prostoru kao o mjestu u kojem su utkane emocije ljudi koji ondje žive i rade, druže se i zasnivaju potomke. Ovim sam istraživanjem željela potaknuti ljude da razmišljaju o prostoru u kojemu se nalaze i što ono za njih znači. Promišljanje o prostornosti dovodi do takozvane druge trijalektike, pod nazivom trijalektika spacijalnosti, a sastoji se od Prvog prostora koji je perceptivan, Drugog prostora, odnosno pojmljenog i Trećeg prostora, odnosno življenog. Dakle, dok se ontološka trijalektika odnosi na sve složene veze prostora, društvenih bića i vremena (s posebnim naglaskom na proizvodnji znanja), prostorna se trijalektika, u skladu sa Lefebvreovim prostornim konceptom, temelji na trijadnom odnosu percipiranog, pojmljenog i življenog prostora.¹⁹

Prema tome, korak dalje kojeg čini Soja i ono što on uspostavlja je zapravo pojam Trećeg prostora (*Thirdspace*). Ukratko, Prvi je prostor objektivni, fizički i realni te koncentriran na materijalnost prostornih formi. Uočljivo je kako je navedeni prostor prikazan kao materijalna osnova, tj. prostor koji je fizički realan. S obzirom da on predstavlja materijalne prakse, duboko je označen ljudskim aktivnostima. Drugi je prostor implicirajući, subjektivni, mentalni i imaginarni te se bavi kreiranjem subjektivne vizije pa na taj način uključuje i reprezentaciju prostora.²⁰ To je prostor koji je subjektivna vizija čovjeka pa tako uključuje i već navedenu reprezentaciju prostora. Ono što je bitno naglasiti je nerazdvojjivost Prvog i Drugog prostora. Oni se međusobno isprepliću, prožeti su vrijednostima koje imaju predispoziciju rasta. Treba imati u vidu da ih Lefebvre razdvaja samo u analitičke svrhe. Naposljetku dolazimo do Trećeg prostora koji nastaje na razbijanju Prvog i Drugog prostora te potom na rekonstrukciji. Dakle, Treći prostor nastaje na temelju saznanja o dualnosti Prvog

¹⁹ Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 74

²⁰ Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 1-329.

i Drugog prostora. Radi se o življenom prostoru, prostoru višestrukih značenja koji je različit od prva dva prostora, ali je istovremeno „kompozit koji nadilazi sve prostore.“²¹ Upravo ovaj prostor je temelj ovoga rada, kompozicija koja nadilazi sve prostore. Življeni prostor je prostor koji je višestrukog značenja i dimenzija, a nastaje na temelju dualnosti prva dva. Dakle, življeni prostor uključuje i fizički materijalni prostor te implicirajući mentalni imaginarni prostor.

Soja upućuje kritiku pristupu prostora isključivo kao društvenom konstrukt, jer se tijekom kauzalnosti u toj epistemologiji Prvog prostora odnosi na kretanje primarno u jednom smjeru – od povijesnosti i društvenosti do prostornih praksi, dok se zanemaruje kauzalni slijed u drugom smjeru. Etnografskim istraživanjem postaje prohodniji taj „drugi smjer“ koji naglašava važnost istraživačke dimenzije, višestrukosti i mnogostrukosti. Na taj je način moguće sagledati kompleksnost različitih razina društvenog prostora, i to putem prostornih praksi, značenja, narativa, iskustva, emocija kao i međuovisnosti tih razina u procesu stvaranja mjesta. Dakle, otvorena je mogućnost za promišljanje mjesta kao i konceptualizaciju istoga kroz prizmu Trećeg prostora.

U nastavku rada će kroz vizuru Prvog, Drugog i Trećeg prostora biti prikazana Općina Tar-Vabriga u kojoj provodim svoje istraživanje. Prvi prostor u kontekstu promatranog mjesta, odnosno općine, oslanja se na gore navedenu „materijalnost prostornih formi.“²² Dakle, u svojoj je dubini obilježen ljudskim aktivnostima koje ga čine neodvojivim od Drugog prostora koji uključuje subjektivnu viziju i reprezentaciju prostora. Njihova međusobna interakcija dolazi do izražaja putem prikaza svjedočanstva ispitanika, odnosno mojih sumješšana u vezi dvojezičnosti i govornih praksi. Uzevši u obzir da je Treći prostor sve to i njihov daljnji rast, svoje ću razumijevanje Trećeg prostora prikazati djelovanjem Zajednice Talijana Općine Tar-Vabriga koja je rezultat objedinjavanja prva dva prostora prilikom čega se stvara novo znanje, nove mogućnosti i novi prostor. U nastavku navodim opće odrednice spomenute općine te povijesne utjecaje koji su oblikovali dijalekte prisutne u govornim praksama ovog mjesta.

²¹ Ibid., str. 62

²² Ibid., str. 78

4. OPĆINA TAR-VABRIGA

Prvi prostor bi dakle, prema Lefebvreu, predstavljao proizvodnju prostornosti koja obuhvaća produkciju i reprodukciju proizvodnih sredstava, pojedine lokacije i prostorne skupine karakteristične za svaku društvenu formaciju.²³ Osim što podrazumijeva izravno prostorno iskustvo, Prvi prostor nastaje kao proces proizvodnje materijalne forme društvene prostornosti te je tako prikazan ujedno kao medij, ali i kao rezultat ljudskih aktivnosti, ponašanja i iskustva. Dakle, Prvi prostor prikazuje sve ono materijalno što se može empirijski izmjeriti. Privilegira se objektivnost i materijalnost, a pokušava se pronaći obrazac koji povezuje kretanja ljudi na određenom prostoru. Za prikupljanje podataka koriste se matematičke funkcije, društvena fizika, statistika, grafovi, matematička topologija itd. Prvi prostor bi tako obuhvaćao svo ono znanje o Općini Tar-Vabriga koje se može prikazati „na papiru“ a koje je na neki način u određenom trenutku izmjereno, primjerice položaj na karti ili broj stanovnika. Govorimo o prostornim karakteristikama određenog prostora, o onome fizičkome u njemu. Riječ je o općim mjerljivim podacima. Isti su objektivni upravo iz razloga što su mjerljivi. Samim time uočava se kako je Prvi prostor određen. Treba imati u vidu da iako predstavlja proizvodnju materijalnih formi, Prvi prostor nije samo fizičko. Upravo suprotno, naglasak je na ljudskim aktivnostima koje ga prožimaju, oblikuju i uvjetuju njegov daljnji rast, razvoj i korelaciju sa Drugim prostorom. Granica među njima je vrlo tanka stoga se bez sumnje može reći da su oni zapravo jedno, sjedinjeni i nerazdvojni.

4.1. Opći podaci i položaj Općine Tar-Vabriga

Slika 1 Položaj Općine Tar-Vabriga na karti Istarske županije

Izvor: <https://bs.wikipedia.org/wiki/Tar-Vabriga> (preuzeto 20.12.2016)

²³ Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 1-329.

Općina Tar-Vabriga (talijanski naziv: Torre-Abrega) nalazi se u Istarskoj županiji, točnije na zapadnom dijelu istarskog poluotoka, veličine je 28,2 km². Općina je nastala 2006. godine izdvajanjem iz sastava Grada Poreča. U sastavu općine je 6 naselja: Frata (Fratta), Gedići (Ghedda), Perci (Perzi), Rošini (Villa Rossa ili Rossini), Tar (Torre) i Vabriga (Abrega).²⁴ Općina se nalazi na plodnoj visoravni na 112 metara nadmorske visine, koja se s jedne strane spušta prema moru, a s druge prema ušću rijeke Mirne.²⁵ Predivan pogled prema Novigradu na sjeveru i prema Poreču na jugu svjedoče zavidnoj poziciji ovog mjesta iz kojeg je za vedrijih dana moguće vidjeti i Alpe, a s tarskog zvonika ponekad i Veneciju. Danas su Tar i Vabriga (Torre-Abrega), šireći se jedan prema drugome, postali jedno naselje. Naime, dijeli ih samo prometnica Pula-Trst (Pola-Trieste). Povijesno gledajući, točnije bi bilo reći tri naselja: Tar, Frata i Vabriga, ali je Frata zapravo južno predgrađe Tara. Ove opće značajke Općine Tar-Vabriga su temelj nastavka rada. Riječ je o prvoj prostornosti, o prostornosti koja je određena matematičkim načelima poput površine i slično. Ovo su objektivne značajke jer su određene i za svakog čovjeka su jednake. Dakle, ne može osoba A iznijeti drugačije statističke podatke od osobe B s obzirom da se oni točno znaju, oni su određeni!

Raznolike prostorno razvojne i resursne značajke pružaju veće poticaje razvoja na ovom relativno malom prostoru Općine. Povoljan zemljopisni položaj pruža dobre mogućnosti za razvoj turističkoga gospodarstva, a blizina državne granice sa Slovenijom te dio jadranske ceste koja prolazi Općinom, u budućnosti osiguravaju parametre za dobar gospodarski razvitak. Uočljivo je kako se općina nalazi na vrlo dobrom geografskom položaju pa samim time njezin razvoj ima velike mogućnosti.

4.2. Prostorne značajke i vrijednosti

Baš kao i cijela Istra, Općina Tar-Vabriga bogata je po poljoprivrednim zemljištima, šumskim površinama i prirodnim krajobrazima, dakle prirodnim dobrima, posebno na području Općine prema dolini rijeke Mirne. Upravo prema tim karakteristikama vidljivo je

²⁴ stanje 2006.

²⁵ Tal. Fiume Quietto, lat. Ningus Flumen

kako je riječ o posebnim resursima koji su danas na visokom nivou i kvaliteti naročito iz razloga što su rijetki.

Posebnim vrijednosnim resursima smatraju se:

- plodno poljoprivredno zemljište i šume
- zaštićena područja prirode
- spomenici graditeljske baštine
- resursi: prirodne šume, nezagađena tla, rezerve plitke vode, očuvani kultivirani krajobraz i veliki dio prirodne obale mora.

Vrijednosni resursi su iznimne važnosti, ne samo za općinu, nego i za okolinu. Potrebno je nastojati očuvati iste kako bi općina i dalje uživala u njezinim blagodatima.

Gore navedene prostorne vrijednosti u Općini Tar-Vabriga (Torre–Abrega) zastupljene su u razmjernom intenzitetu. Općini najvrjedniji prirodni izvori vrijedni čuvanja su prirodna komponenta prostora, šumoviti predjeli te elementi prirodnog i još uvijek sačuvanog kultiviranog i kulturnog krajobraza²⁶. S obzirom na temeljnu zadaću uređenja prostora Općine koja je u skladu sa tekućim promjenama imovinsko pravnog sustava, važno je spomenuti opasnosti neracionalnog korištenja prostora i to onih koje izviru iz želja da se u građevna područja uključe općinska zemljišta iako su onda nepodesna za gradnju. Potom i opasnost povećanog interesa za izgradnju na određenim atraktivnim dijelovima vizualno interesantnih, ali posljedično tome i eksponiranih prostora, te na plodnim tlima.

Uzevši u obzir to da je riječ o razmjerno malom prostoru Općine veoma su uočljive raznolike prostorno-razvojne i resursne značajke koje pružaju poticaje za razvoj. Vrlo povoljan zemljopisni položaj pruža izvanredne mogućnosti za razvoj turističkog gospodarstva Općine. Osim toga blizina državne granice sa Slovenijom, položaj trase istarskoga ipsilona zasigurno osiguravaju dobre geografsko – prometne parametre za gospodarski razvitak u budućnosti.²⁷

²⁶ U najširem značenju označava antropogeni prostor stvoren međudjelovanjem čovjeka i njegova prirodnog okruženja. Izvor: http://www.hzpr.hr/UserDocsImages/strategija/Studija_Krajolik_07-2014_za%20web.pdf (preuzeto: 15.1.2017.)

²⁷ Program ukupnog razvoja 2014.-2020. (Općina Tar-Vabriga-Torre-Abrega)

4.3. Povijest Tara, Frate i Vabriga

U ovom se poglavlju nudi kratki prikaz povijesti navedenih mjesta s naglaskom na onom razdoblju povijesti koji će rasvijetliti prisutnost talijanskih manjina kao i talijanskog jezika na ovom prostoru. Naglasak je, dakle, na povijesnom utjecaju talijanske vlasti.

Važno je naglasiti da nije lako prodrijeti u tijek nastanka manjih naselja zbog malobrojnosti podataka, kao i nejasnoće i fragmentiranosti. Doprinos poznavanju povijesti moguć je ako se informacije iz pisanih izvora nadopune materijalnim ostacima na taj način otvarajući mogućnost za rekonstrukciju početka naseljavanja. Tako i nastanak Tara, s onu stranu velikih promjena koje su se zbile na području Istre u različitim povijesnim razdobljima, pokazuje evoluciju naseljavanja od rimskih vremena do suvremenog doba.

Tar (tal. *Torre*) je naselje udaljeno 8 km sjeveroistočno od Poreča, a smješteno je na uzvisini gradinskog tipa.²⁸ Gradinska naselja svjedoče tome da je navedeno područje bilo naseljeno još od prapovijesti. Tar je smješten u blizini ušća rijeke Mirne te se nalazio u središtu komunikacijskih puteva niza gradinskih naselja koja su bila dominantna na padinama uz ušće i obalu rijeke. Kontinuitet života na ovom se prostoru nastavlja i u rimskom razdoblju kada je ono pod jurisdikcijom agera Poreč.

Toponim *Torre* (Tar) i niz srednjovjekovnih dokumenata potvrđuju da se srednjovjekovno naselje (*villa*, kako donose izvori) artikuliralo uokolo ili u blizini jedne kule. U darovnici cara Otona II. porečkom biskupu iz 983. godine, uz ostala naselja i posjede, prvi se put spominje Tar kao *Turrus* (kula). To je prvi spomen srednjovjekovnog naseljavanja.

Prvi dokument koji spominje Novi Tar datira iz 1286. godine, a u 14. je stoljeću Stari Tar napušten zbog epidemije te nastaje Novi Tar koji postoji i danas. Tar je do 1508. godine pripadao Pazinskoj knežiji, a od tada Mletačkoj Republici. Ispravom od 27. svibnja 1508. dužd Lonardo Loredan, Tar i njegovo područje smješta pod upravu općine Novigrad. Žitelji Tara, sa županom na čelu, odlučili su se podvrgnuti Veneciji te joj se zavjetovati na vjernost. Od spomenutog datuma do 1806. godine Tar administrativno pripada Novigradu dok je Župa Tar ostala u Porečkoj biskupiji.²⁹

²⁸ Matijašić, R. (2005). „Tar“, u: Miroslav BERTOŠA – Robert MATIJAŠIĆ (ur.), Istarska enciklopedija (dalje: IE), Leksikografski zavod Miroslava Krlež, Zagreb, str. 798.

²⁹ Ratković, Dragana Lucija; Uljančić-Vekić, Elena; Benčić, Gaetano; Nefat, Nataša. (2006). *Tar, Frata, Vabriga – kulturna baština*. Pučko otvoreno učilište Poreč – Zavičajni muzej Poreštine, Poreč, str. 338.

Nakon Napoleonove vlasti (1805. – 1813.) započinje austrijska uprava u Istri koja će trajati sve do kraja Prvog svjetskog rata, do 1918. godine. To je vrijeme značajnih promjena u administrativnom, gospodarskom, društvenom, zdravstvenom i odgojno-obrazovnom području. Dvadesetih godina 19. st. provodila su se mjerenja i osnivale komisije koje su trebale obraditi materijale za nove zemljišne knjige. U tom su se razdoblju oblikovale „porezne općine“ Tar, Vabriga i Frata. Na području Kotara Poreč polovicom 19. st. postojalo je 17 „poreznih općina“. Važno je napomenuti da su Tar, zatim Sv. Lovreč, Vrsar, Poreč i Nova Vas bile glavne općine koje su sačinjavale Kotar Poreč unutar istarskog okružja. Vabriga i Frata su bile manje općine (podopćine) i neko vrijeme u nadležnosti glavne općine porečke Nove Vasi. Sedamdesetih godina 19. st. općine Tar, Vabriga i Frata predale su Pokrajinskom saboru Istre zahtjeve za dobivanje veće autonomije.³⁰

Ne zna se točno kad su u Taru sagrađene prve škole. Austrijska je vlast već 1819. namjeravala otvoriti jednu, ali poteškoće u nalaženju učitelja onemogućile su početak obrazovanja 86 učenika.³¹ Prije 1875. godine u Taru postoji škola na talijanskom jeziku. Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru u Vabrigi osnovala je 1901. školu na hrvatskom jeziku. Godinu dana kasnije, opet u Vabrigi, *Leggione nazionale* osnovala je školu na talijanskom jeziku.³²

Vabriga je udaljena jedan kilometar od Tara. Radi se o naselju koje je bilo naseljeno u rimsko doba, a tome svjedoče brojni ostaci rustičnih vila među kojima je najvažnija ona na Lorunu.³³ Naselje se prvi put spominje u 14. st. (*Albriga, Abriga, Gabriga*), a prije toga je to područje pripadalo Taru. Vabriga je od početka 16. st. bila u posjedu Venecije, koja je u nekoliko navrata i u Vabrigu, Tar i Fratu naseljavala izbjeglice pred Osmanlijama iz Dalmacije.³⁴

Naselje Frata, sraslo je s Tarom, pa sačinjava njegovo južno predgrađe. Također je bila naseljena u prapovijesti i rimskom razdoblju. Toponim donosimo u vezu sa raskršćivanjem šuma, koje su u srednjem vijeku bile rasprostranjene na ovom području. Naime, prema staroj

³⁰ Barbalić, F. (1954). *Prvi istarski sabori : (1861.-1877.)*, str 415. Zahtjevi datiraju iz 1869., 1871., 1872., 1873. i 1874.

³¹ De Rosa, Diana. (1998). *Maestri, scolari e bandiere – La scuole elementare in Istria 1814 al 1918*, str. 59, Udine

³² Ratković i dr., *Tar, Frata, Vabriga...*, str.343

³³ Matijašić (2005). „*Vabriga...*“, str. 852.

³⁴ *Ibid.*, str 852.

tradiciji cijelo je to područje bilo u vlasništvu fratara koji su u blizini imali samostan i crkvicu.³⁵

4.4. Stanovništvo

Zbog zemljopisnog položaja, miješanog sastava stanovništva, ratova i, posljedično, raznolikih političkih okolnosti u povijesti, a u današnje vrijeme zbog gospodarskih razloga i uvjetovano time migracijama, demografsko stanje Istre pokazuje velike oscilacije u broju stanovništva. Nakon Drugog svjetskog rata broj stanovnika u Istri smanjio se za 40 609, a od 1971. godine broj stanovnika počinje rasti.³⁶ Uzrok tome su poslijeratne migracije stanovništva. Stanovništvo Istarske županije povećalo se u razdoblju od 1948. godine do 2001. za samo 11,3%, u usporedbi s ostatkom Hrvatske gdje je zabilježen porast od 26,6%. Uzrok naseljenosti Istarske županije govori o koncentraciji stanovništva u manjem broju gradskih naselja. U deset gradova živi 144 459 stanovnika što je čak 69,3% stanovništva, a u 31 općini živi 63 981 stanovnik što je 30,7% stanovništva. Ruralni prostor obilježava izrazito niska gustoća naseljenosti - samo 33 stanovnika na km², s obzirom na prosječnu gustoću naseljenosti urbanog prostora koja iznosi 254 stanovnika na km². Općina Tar -Vabriga (Torre-Abrega) prostire se na 28.2 km², a prema popisu stanovništva 2011. godine imala je 1 996 stanovnika, koji su, statistički gledano živjeli u 6 naselja. Gustoća naseljenosti je 71 stanovnik po km².³⁷ Vidljivo je kako je sama gustoća naseljenosti iznimno mala ukoliko se promatra u segmentu na grad, no opet u duploj razini veća ukoliko se uspoređuje s ruralnim prostorom. Svakako je potrebno naglasiti da je riječ o manjoj općini te da je ista, sukladno zemljopisnim obilježjima, i naseljena.

³⁵ Ratković i dr., *Tar, Frata, Vabriga...*, str. 322.

³⁶ Program ukupnog razvoja 2014.-2020. (Općina Tar-Vabriga-Torre-Abrega)

³⁷ Popis stanovništva 2011. godine

5. TALIJANSKA MANJINA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Nacionalnom manjinom smatra se dio određenog naroda koji zajedno s drugim narodima živi u nekoj drugoj državi koja nije njegova nacionalna.³⁸ Mnogi autori su se složili kako je svaki pojedini narod specifičan sa svojom kulturom i običajima te upravo iz tog razloga smatraju kako se nacionalne manjine ponekad ne mogu prilagoditi standardnom obliku života. Odnos nacionalnih manjina s matičnim državama uvelike ovisi o stavu kojeg određena matična država ima prema narodu koji živi izvan te države. One države koje potiču interakciju sa pripadnicima nacionalne manjine koja živi u Republici Hrvatskoj žele očuvati identitet dotične nacionalne manjine, a u životu svog naroda koji živi izvan granica države uglavnom sudjeluju materijalno. Samo suradnja državom matičnog naroda može u tom slučaju označiti očuvanje identiteta. Točke koje slijede objedinjavaju sve dužnosti koje se trebaju ispuniti kako bi ta suradnja bila moguća:³⁹

- u svrhu pomoći omogućiti prisustvo stručnjaka iz matične države u organizacijama nacionalnih manjina
- sudjelovati u materijalnoj pomoći djelatnosti nacionalnih manjina (primjerice u informativnoj i izdavačkoj djelatnosti)
- omogućiti suradnju između kulturnih i sportskih organizacija
- ukoliko postoji interes stvoriti uvjete za razna istraživanja koja će osvjetliti život nacionalnih manjina u državi koja nije njihova nacionalna
- poticati kulturnu i drugu aktivnost putem folkloru, zborova, predstava, izložbi itd.
- financirati stipendije za studije, specijalizacije i doktorate u državi matičnog naroda
- poticati sudjelovanje u seminarima, manifestacijama i raznim skupovima
- financirati boravak studenata u matičnoj državi u svrhu što boljeg upoznavanja svog naroda, njegove prošlosti, sadašnjosti i općenito kulture.

Talijanska nacionalna manjina je ta koja u Hrvatskoj ima najbolju suradnju s državom matičnog naroda, a ta se suradnja ostvaruje prvenstveno putem Talijanske unije, izdavačke kuće „EDIT“, Centra za povijesna istraživanja te putem Talijanske drame. Sadržaji koji obogaćuju tu suradnju većinom se tiču razvoja kulture, prosvjete, znanosti, sporta i tome srodnih institucija i organizacija u Italiji. Prema tome, jasno je zašto je između Hrvatske i Italije potpisan sporazum o zaštiti talijanske nacionalne manjine u Hrvatskoj i hrvatske

³⁸ https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalna_manjina (posjećeno 11.1.2017.)

³⁹ Tatalović, S. (2001). *Nacionalne manjine u RH*, Polit. misao, Vol XXXVIII, br. 3, str. 95–105

nacionalne manjine u Italiji.⁴⁰ Navedeni su sporazumi od velikog značaja s obzirom da je zaštita nacionalnih manjina proglašena s obje strane što bi značilo da nacionalne manjine uživaju prava i slobode, a samim time i odnosi država međusobno su bolji. Na ovaj način nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj uživaju očuvanje vlastitog identiteta i imaju pregršt mogućnosti što će se vidjeti u nastavku rada. Suprotno tome, ista je situacija i u Italiji gdje Hrvati koji su nacionalna manjina uživaju pogodnosti i slobode za očuvanje svog vlastitog identiteta. Suradnja je ključ svakog dobrog odnosa.

5.1. Broj Talijana u Republici Hrvatskoj

Talijani kao pripadnici nacionalne manjine u našoj su državi nacija koja je najviše oscilirala u broju uzevši u obzir podatke iz vremena prije Drugog svjetskog rata. Naime, 1910.-e godine popisano je 155.880 Talijana (4,5 % udjela u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske) dok se taj broj do 2001. smanjio za 87,4 % (deset je puta manji u odnosu na popis od prije 90 godina, a u postocima iznosi 0,4 %). Popis iz 2011. godine donosi nove podatke, a prema njemu u Hrvatskoj živi 19 636 Talijana (pripadnika nacionalne manjine). Prema popisu iz 1910. godine vidljiv je broj ljudi u čijoj je upotrebi zastupljen govorni jezik. Nije riječ o samom popisivanju, već o pregovaranju između deklariranja i popisivanja. Popis je rađen za potrebe definiranja jezika uprava i škola, što znači da su ljudi odgovarali na pitanje kojim se jezikom služe. Iz toga proizlazi da se ovdje radi o *Umgangssprache*⁴¹ – jeziku koji je jezik socijalizacije više nego privatni jezik. Ono što treba uzeti u obzir je to da je prema popisu 1910., broj ljudi koji se služe tim govornim jezikom (*Umgangssprache*) veći od brojčanog stanja Talijana baš iz razloga što su popisivani prema jeziku kojim se služe, a ne na temelju materinskog kao u ostalim županijama. Broj pripadnika življene manjine se u neku ruku smanjio, ali je prisutnost i dalje itekako zamjetna s obzirom da dvadeset tisuća Talijana svakako nije mali broj.

Na spomenuti pad broja pripadnika talijanske manjine najviše je utjecalo iseljavanje Talijana poslije Drugog svjetskog rata. No ipak, taj je broj 2001. godine, a osobito 1991. bio podosta veći od onog 1981. (tada ih je popisano samo 11.661). Nakon porasta 1991. godine razjašnjavanja takve situacije mogu se podijeliti u tri pravca. Radi se o većoj slobodi u

⁴⁰ Tatalović, S. (2001). *Nacionalne manjine u RH*. Polit. misao, Vol XXXVIII, br. 3, str. 95–105

⁴¹ U austrijskom dijelu Austrougarske označavalo je jezik kojim se u svakodnevnom životu najviše koristi.

izjašnjavanju nacionalnog opredjeljenja u odnosu na prethodne godine (identifikacija sa stvarnom etničkom pripadnošću, a ne kao do tada kada su se neki izjašnjavali kao Jugoslaveni i sl.). Ostala dva pravca odnose se na izjašnjavanje Talijanima onih koji zapravo spadaju u netalijanske etničke skupine, ali se tako izjašnjavanju zbog interesa za dobivanje radnih dozvola ili pak za dobivanje talijanske mirovine. Riječ je, dakle, o čistoj neinformiranosti jer podaci koji se dobivaju popisom stanovništva imaju isključivo statističku svrhu, te nemaju apsolutno nikakav utjecaj za dobivanje ikakvih dozvola i mirovina.

Tablica 1 Broj Talijana u hrvatskim županijama 1991., 2001. i 2011.

ŽUPANIJE	1991.	2001.	2011.
Zagrebačka	37	31	57
Krapinsko – zagorska	6	6	10
Sisačko – moslavačka	232	192	183
Karlovačka	21	11	11
Varaždinska	15	17	24
Kopriivničko – križevačka	4	9	15
Bjelovarsko – bilogorska	83	79	73
Primorsko – goranska	3.972	3.539	3.429
Ličko – senjska	6	6	6
Virovitičko – podravska	15	12	9
Požeško – slavonska	900	788	529
Brodsko – posavska	72	40	41
Zadarska	102	109	123
Osječko – baranjska	44	32	45
Šibensko – kninska	22	30	42
Vukovarsko – srijemska	12	5	8
Splitsko – dalmatinska	125	144	134
Istarska	15.306	14.284	12.543
Dubrovačko – neretvanska	62	51	50
Međimurska	1	4	13
Grad Zagreb	266	277	399

IZVOR: Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011.; Statistička izvješća ISSN 1333 – 1876; Državni zavod za statistiku RH

Popisom 2011. godine utvrđeno je da u Hrvatskoj ima 17.807 pripadnika talijanske nacionalne manjine. Iz tablice broj 1 vidljivo je da najviše Talijana živi na području Istarske, Primorsko – goranske i Požeško – slavonske županije te na području Grada Zagreba.⁴² Najveći broj pripadnika talijanske nacionalne manjine je na području Istarske županije i može se uočiti da je broj pripadnika veći, nego u svim ostalim županijama skupa. Upravo ova činjenica poslužila je kao temelj rada s obzirom da je koncentracija talijanske nacionalne manjine u Istarskoj županiji iznimno velika. To se jasno uočava naročito prema talijanizmima i talijanskome jeziku koji je u Istarskoj županiji drugi govoreni jezik.

5.2. Programi talijanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj

Iz Državnog se proračuna financiraju programi nevladinih institucija udruge nacionalne manjine Talijana, a ta je nacionalna manjina jedina od svih manjina u državi koja ima svoj dnevni list, kazalište i znanstvenu instituciju. U nastavku slijedi opis aktivnih programa talijanske nacionalne manjine u Hrvatskoj: Talijanska Unija (Rijeka), Novinsko-izdavačka kuća EDIT (Rijeka), Centar za povijesna istraživanja (Rovinj) i Talijanska drama Rijeka.

Centralna udruga pripadnika talijanske nacionalne manjine je Talijanska Unija, a u njoj je aktivno 45 zajednica Talijana. Putem te udruge organiziraju se brojne kulturne manifestacije, od kojih je bitno spomenuti dječji festival „Voci Nostre“ koji se tradicionalno održava u Poreču, zatim likovna i književna smotra „Istria Nobilissima“, „Ex tempore“ manifestacija koja se tradicionalno održava u Grožnjanu te brojna sudjelovanja Zajednica i Kulturno-umjetničkih društava u folkloru u zemlji, ali i inozemstvu.⁴³ Za kvalitetan život pripadnika talijanske nacionalne manjine uvelike je važno koliko država osigurava parametre za bogat kulturni, umjetnički, informativni i društveni život. Stoga nije za zanemariti djelovanje samostalne novinsko-izdavačke kuće „Edit“ sa sjedištem u Rijeci, a aktivna je od 1952. godine zahvaljujući dotacijama iz Hrvatske, Slovenije i Italije te suradnji Talijanske unije iz Rijeke i Narodnog sveučilišta iz Trsta. „Edit“ tiska novine za pripadnike talijanske nacionalne manjine u Hrvatskoj, Sloveniji i za one koji su pretplaćeni u Italiji. Najpoznatiji

⁴² Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, <https://ljudskaprava.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/talijani/381> (preuzeto 15.1. 2017.)

⁴³ Tatalović, S. (2001). *Nacionalne manjine u RH*. Polit. misao, Vol XXXVIII, br. 3, str. 95–105

list je „La voce del popolo“, najdugovječniji dnevnik iz Hrvatske osnovan 1944. godine. Zatim, mjesečnik za djecu "L'arcobaleno" (1958), revija „Panorama“ (1952) i književni tromjesečnik „La Battana“ (1964).⁴⁴ List „La Voce del Popolo“ ima veliki značaj za talijansku nacionalnu manjinu u Hrvatskoj. Naime, ako se pogleda malo u prošlost, on je bio jedini izvor informacija za vrijeme domovinskog rata koji je zapad informirao o onome što se događa u ratom zahvaćenim područjima u Hrvatskoj. Kada se govori o talijanskoj prisutnosti u našim krajevima ne misli se na puku „povijesnu bizarnost ili rezultat nekog folklora za zabavu turista“⁴⁵, već o jednoj zaista velikoj vrijednosti koja, dakako, ima naglašenu povijesnu dimenziju, ali povrh svega dio je kulture ovog područja. Upravo zbog te prisutnosti u Hrvatskoj, točnije u Istri, Rijeci i Kvarneru te Dalmaciji „La Voce del Popolo“ nosi neizmjernu vrijednost očuvanja identiteta. Prema riječima ravnatelja EDIT-a, Errola Superine: „Talijanska manjina u Hrvatskoj je permanentna vrijednost povijesti i kulture ovog podneblja, živa realnost koja je ponosna na svoj identitet i koja stoljećima živi u harmoniji s većinskim stanovništvom“.⁴⁶ Prema tome, „La Voce del popolo“ snažno doprinosi jačanju nacionalne pripadnosti, afirmaciji, njegovanju vrijednosti i kulture pripadnika talijanske nacionalne manjine.

Kulturno-umjetnička društva također imaju veliku ulogu u društvenom životu pripadnika nacionalnih manjina, pa je tako bitno istaknuti kulturno-umjetničko društvo „Fratellanza“ iz Rijeke, zatim „Lino Marianni“ iz Pule te „Marco Garbin“ iz Rovinja. U nastavku slijedi nešto više o svakom od njih glede aktivnosti koje provode. „Fratellanza“ iz Rijeke organizira više puta godišnje koncerte zbora „Fedeli Fiumani“, koncerte barokne glazbe ansambla „Collegium musicum Fiuminense“ te nastupe sastava mandolina i sastava žičanih instrumenata. Bave se i organizacijom festivala te izložbi. „Lino Marianni“ iz Pule priređuje koncerte Komornog orkestra i orkestra Mandoline, te brojne nastupe ženskog, muškog i mješovitog zbora. „Marco Garbin“ iz Rovinja organizira nastupe limene glazbe te koncerte grupe „Arie da contrada“, ženske folklorne skupine. Pripadnici talijanske manjine imaju i kazališnu ustanovu imena Talijanska drama koja je aktivna u HNK „Ivana pl. Zajca“ u Rijeci. Sastoji se od tri ansambla: drame, opere i baleta.⁴⁷ Talijanska drama godišnje odigra

⁴⁴ <http://edit.hr/> (preuzeto 15.1.2017.)

⁴⁵ Superina, E. (2006). <http://www.fairpress.eu/hr/blog/2016/04/29/edit-u-teskoj-financijskoj-situaciji-nakon-ukidanja-dotacija-od-strane-ministarstva-kulture-bit-ce-vremena-da-se-la-voce-del-popolo-dostojanstveno-oprosti-od-citatelja-i-sunarodnja/> (preuzeto 15.1.2017.)

⁴⁶ <http://www.fairpress.eu/hr/blog/2016/04/29/edit-u-teskoj-financijskoj-situaciji-nakon-ukidanja-dotacija-od-strane-ministarstva-kulture-bit-ce-vremena-da-se-la-voce-del-popolo-dostojanstveno-oprosti-od-citatelja-i-sunarodnja/> (preuzeto 15.1.2017.)

⁴⁷ Tatalović, S. (2001). *Nacionalne manjine u RH*. Polit. misao, Vol XXXVIII, br. 3, str. 95–105

nekoliko premjera, a nastupa i u Italiji, Sloveniji, Istri i Dalmaciji. Kako bi se očuvala nacionalna vrijednost važno je da u državi koja nije njihova matična, pripadnici nacionalne manjine mogu čitati na svom nacionalnom jeziku. Za njih je u Puli aktivna Gradska knjižnica i čitaonica. Ona sudjeluje u organizaciji susreta književnika te sudjeluje u suradnji sa institucijama i ustanovama kulture u Italiji. Knjige na talijanskom jeziku mogu se naći i u zajednicama Talijana, a važno je istaknuti da u Rovinju djeluje knjižnica Centra za povijesna istraživanja. Što se tiče talijanskih škola i obrazovanja na talijanskom jeziku u Istri i Rijeci to nije problem, jer je na tom području aktivno 30-ak dječjih vrtića te 10-ak osnovnih škola (6 područnih osnovnih škola te 4 srednje škole).⁴⁸

Kako bi se potaknula politika zaštite nacionalnih manjina u RH važna je težnja ka stabilnosti i sigurnosti Europe, a to je u rukama aktivnih europskih institucija i organizacija koje se time bave, a grade se na načelima zaštite ljudskih prava i sloboda, liberalne demokracije te slobodnog tržišta. Institucija vrijedna spomena koja se bavi problemima nacionalnih manjina je Vijeće Europe koje na lokalnoj razini primjenjuje odgovarajuću zaštitu etničkih prava pripadnika nacionalne manjine. Sve mjere koje se poduzimaju omogućuju još bolju kvalitetu suživota etničkih zajednica u Republici Hrvatskoj.

Programi talijanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj su mnogobrojni, a samim time se može uočiti i kako je suradnja matične države talijanske nacionalne manjine, Italija, u odličnoj suradnji s Republikom Hrvatskoj. Programi su prilagođeni promicanju nacionalne manjine i očuvanju njezinog nacionalnog identiteta što je vrlo bitno kada su u pitanju nacionalne manjine. Nastoje se očuvati one vrijednosti koje omogućuju pripadnicima da budu ono što jesu, njeguje se ono što čovjek nosi u sebi.

6. NACIONALNE MANJINE U OPĆINI TAR –VABRIGA

Po članku 79. Statuta Općine Tar-Vabriga iz 2013-e godine u istoj se jamči sloboda izražavanja pripadnosti te ravnopravnost pripadnika svih nacionalnih manjina. Ovo je temeljno ljudsko pravo, pravo slobode i pripadnosti. Vidljivo je kako se u ovom segmentu dozvoljavaju sva može se reći normalna prava, tj. osobna prava koje jedan čovjek ima, a to uključuje svakako vlastiti kulturni i nacionalni identitet.

⁴⁸ Ibid.

Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na:

1. služenje svojim jezikom,
2. uporabu svojih znamenja i simbola,
3. osnivanje kulturnih društava radi razvoja i iskazivanja vlastite kulture, te očuvanja i zaštite svojih kulturnih dobara i tradicije,
4. očuvanje svoje vjere i osnivanje vjerskih zajednica zajedno s drugim pripadnicima te vjere,
5. pristup sredstvima javnog priopćavanja i obavljanje djelatnosti javnog priopćavanja na jeziku i pismu kojim se služe,
6. samoorganiziranje i udruživanje radi ostvarivanja zajedničkih interesa sukladno propisima,
7. zastupljenost u tijelima Općine,
8. sudjelovanje u javnom životu i upravljanju lokalnim poslovima putem vijeća i predstavnika nacionalnih manjina,
9. zaštitu od svake djelatnosti koja ugrožava ili može ugroziti njihov opstanak, ostvarivanje prava i sloboda.

Dozvoljene su sve aktivnosti koje potiču očuvanje nacionalnog identiteta, dakle upotreba jezika, očuvanje vjere, samoorganiziranje i sudjelovanje u javnom poslu. Ova prava od iznimne su važnosti s obzirom da se njima nastoji očuvati kultura pripadnika nacionalne manjine. Življeni manjinski prostor tako daje identitet prostoru u kojemu živi. Samim time ostvareno je ono što je u prethodnim poglavljima navedeno, Treći prostor, koji je zapravo korelacija Prvog i Drugog prostora.

Daljnja točka statuta koja se tiče prava nacionalnih manjina stoji da će Općina sukladno svojim mogućnostima pomagati informativnu i izdavačku djelatnost na vlastitom jeziku i pismu, te rad kulturnih društava pripadnika nacionalnih manjina.⁴⁹ Nadalje, prilikom službene uporabe znamenja i simbola nacionalnih manjina obavezno se uz njih ističu odgovarajuća znamenja i simboli Republike Hrvatske.

⁴⁹ Statut Općine Tar-Vabriga-Torre-Abrega (2013), Članak 81.

6.1. Zaštita autohtone talijanske manjine i njezinih pripadnika

Na području Općine talijanski je jezik ravnopravan hrvatskome. Pripadnici talijanske nacionalne zajednice koji žive na području Općine imaju zajamčeno pravo da slobodno i ravnopravno upotrebljavaju svoj jezik i pismo, da razvijaju svoju kulturu, upotrebljavaju svoju zastavu te da uživaju i druga prava koja su utvrđena Ustavom, zakonom, Statutom Općine i drugim propisima. Pored zastave Republike Hrvatske, zastave Istarske županije i zastave Općine ističe se i zastava talijanske nacionalne manjine iste veličine.⁵⁰ Upravo se ovakvim pravima omogućuje nacionalnim manjinama da se osjećaju „kao kod kuće“, odnosno da razviju onaj osjećaj za prostor, da budu ispunjeni i samim time da prihvate prostor u kojemu žive i da taj prostor prihvati njih.

Na području Općine svi su javni natpisi, pisani prometni znakovi i druge pisane oznake u prometu, nazivi mjesta i geografskih lokaliteta, nazivi ulica i trgova, oglasi na oglasnim pločama državnih tijela upravne i sudbene vlasti, tijela lokalne samouprave, odnosno područne (regionalne) samouprave, ustanova, pravnih i fizičkih osoba ističu se na hrvatskom i talijanskom jeziku slovima istog oblika i veličine.⁵¹ Ponovno treba naglasiti kako je i ovdje riječ o preuređenju prostora kako bi se nacionalna manjina mogla poistovjetiti s prostorom u kojemu žive. Na taj način oživljava se već spomenuti osjećaj za mjesto.

Što se tiče prava, dužnosti i interesa pripadnika talijanske nacionalne manjine u prvom stupnju, odnosno kada tijela lokalne samouprave ili područne (regionalne) samouprave, državne uprave i pravosudna tijela rješavaju o tome, tada se postupak vodi na talijanskome jeziku. Sukladno tome, rješenja i odluke izdaju se dvojezično pisane slovima istog oblika i veličine. Dakle, komunikacija sa građanima vodi se putem dvojezičnih obrazaca pisanih istim oblikom i veličinom.⁵²

Dvojezični pečati, žigovi i štambilji upotrebljavaju se u radu državnih tijela, radu tijela područne (regionalne) samouprave kao i tijelima lokalne samouprave, zatim u radu javnih pravnih osoba te drugih organizacija koje su od posebnog društvenog interesa.⁵³

Zbog već spomenute ravnopravnosti hrvatskog i talijanskog jezika, u tijelima državne uprave, područne i lokalne samouprave, sudbene vlasti, ustanovama i drugim javnim pravnim

⁵⁰ Ibid., Članak 84.

⁵¹ Ibid., Članak 85.

⁵² Ibid., Članak 86.

⁵³ Ibid., Članak 87.

osobama za radna mjesta na kojima se neposredno komunicira s građanima, obavezno je poznavanje hrvatskog i talijanskog jezika.⁵⁴

U interesu njegovanja nacionalne kulture, jezika i nacionalnih tradicija, pripadnici talijanske nacionalne zajednice, njihove organizacije i udruge mogu slobodno surađivati sa institucijama i organizacijama u zemlji i inozemstvu.⁵⁵

Što se obrazovanja tiče, u školama s hrvatskim nastavnim jezikom uči se talijanski jezik kao službeni jezik društvene sredine, dok se u školama sa talijanskim nastavnim jezikom uči hrvatski jezik i to počevši od prvog do osmog razreda osnovne škole i u svim razredima srednjih škola.⁵⁶ Osim školskog obrazovanja, na području Općine osnivaju se i predškolske ustanove s programima na jezicima koji su u službenoj uporabi. Općina potiče učenje talijanskog jezika i u ostalim odgojno-obrazovnim institucijama na svom području.⁵⁷

Stupanj zaštićenosti autohtone talijanske manjine u Općini uvelike ovisi o Općinskom Vijeću. Naime u vijeću se pripadnicima talijanske nacionalne zajednice jamči zastupljenost razmjerno udjelu u ukupnom broju stanovništva Općine, a najmanje dva vijećnika. Općinsko vijeće imenuje Odbor za pitanja i zaštitu autohtone talijanske nacionalne zajednice koje je od posebnog interesa za očuvanje, zaštitu i razvoj navedene nacionalne manjine. Radi se o radnom tijelu od pet članova od kojih tri predlaže predstavnik ili Vijeće talijanske nacionalne manjine za Općinu. Ukoliko pitanje koje je od osobitog pitanja za pripadnike nije prihvaćeno, Općinsko je vijeće dužno ponovno uzeti u razmatranje to isto pitanje.⁵⁸

Prema članku 95. šeste točke Statuta Općine Tar-Vabriga, potrebna financijska sredstva za ostvarivanje prava pripadnika talijanske nacionalne zajednice osiguravaju tijela državne uprave, lokalne samouprave odnosno regionalne (područne) samouprave, sudbene vlasti, ustanove i druge pravne i fizičke osobe.

Kao službenog predstavnika svih pripadnika talijanske nacionalnosti i to u ekonomskom, kulturnom i socijalnom smislu općina priznaje Zajednicu Talijana Tar. Općina u cijelosti podupire djelovanje Zajednice Talijana Tar, koja ima pravo općinskim tijelima predlagati provođenje odgovarajućih mjera u korist ostvarenja individualnih i kolektivnih interesa autohtone talijanske nacionalne manjine. Općina priznaje predstavnika ili Vijeće

⁵⁴ Ibid., Članak 88.

⁵⁵ Ibid., Članak 89.

⁵⁶ Ibid., Članak 90.

⁵⁷ Ibid., Članak 91.

⁵⁸ Ibid., Članak 94.

talijanske nacionalne manjine za područje Općine za predstavnika pripadnika talijanske nacionalnosti, i to sukladno svim važećim propisima. Općina u svom proračunu osigurava sredstva za rad Zajednice Talijana Tar, naravno u skladu s mogućnostima.⁵⁹

Nakon što je prikazano što je zapravo etnografija pojedinačnog i na koji način se gleda na multilokalnost potrebno je napraviti usporedbu s živućom talijanskom manjinom u Republici Hrvatskoj. Kao što je već navedeno, za potrebe istraživanja sagledati će se i istražiti Općina Tar. Nacionalne manjine nisu nepoznanica kada je riječ o Republici Hrvatskoj pa samim time jasno je kako i pripadnika talijanske nacionalne manjine postoji mnogo. Oni su ti koji svakako nastoje očuvati svoju tradiciju života, svoj identitet, svoj jezik i svoje običaje pa čak i onda kada njihovo mjesto stanovanja nije država u kojoj su rođeni. Oni se na prostoru na kojemu žive susreću s domaćim stanovništvom i na taj način u kontaktu su s različitim kulturama, običajima, a samim time i jezikom. Iako se nastoje prilagoditi prostoru u kojemu žive, oni ipak na neki određeni način žele sačuvati svoj vlastiti identitet. Upravo iz tog razloga vrlo često se organiziraju zajednice koje predstavljaju mjesto okupljanja pripadnika nacionalne manjine. Može se reći da na taj način ostvaruju osjećaj mjesta, ostaju zajednica, sa svim različitostima po kojima se primjerice razlikuju od lokalnog stanovništva. To bi značilo da prostornost zapravo utječe na osjećaj mjesta te da je multilokalnost ta pomoću koje se nastoji očuvati vlastiti identitet.

7. ZAJEDNICA TALIJANA „GIOVANNI PALMA“ TAR

Kako bih ušla u prostor Zajednice Talijana Tar, prvo sam kontaktirala predsjednicu Zajednice. Od same predsjednice bilo je bitno saznati neke osnovne i ključne informacije koje se tiču djelovanja Zajednice, dakle, od kad postoji, koliko članova broji, koje programe provodi, koji je način upravljanja. Podaci i informacije dobiveni iz tog razgovora dobra su podloga za daljnje ispitivanje u čijem su središtu oni koji u samoj zajednicu sudjeluju u određenim programima koja Zajednica kao takva provodi.

Zajednica Talijana „Giovanni Palma“ Tar sa sjedištem u ulici Borgo 35 u Taru broji oko 500 članova od čega su neki pripadnici nacionalne manjine, ali to nije uvjet za članstvo. Osnivač navedene zajednice je Aquilino Palma, a godina osnutka je 1947. Zajednica Talijana

⁵⁹ Ibid., Članak 96.

Tar je također članica Talijanske Unije Rijeka. Djeluje kao neprofitna organizacija sa izvršnim odborom koji se sastoji od 11 osoba, od kojih je jedna Predsjednik ili osoba koja predstavlja Zajednicu Talijana Tar. Broj zaposlenih na dan ispitivanja preko Ugovora o radu je 7, dok broj volontera iznosi 10.

7.1. Prostor Zajednice Talijana

Tablica 2 Podaci o prostoru u kojem organizacija djeluje

	m ²	Prosječni mjesečni iznos najamnine
a) Vlastite prostorije	453,20	
b) Iznajmljeni prostor		
c) Ostalo		

Izvor: Podaci o subjektu na upit dostupni u Općini

Za izgradnju druge faze projekta potrošeno je 700. 000 eura s PDV-om, naravno uz potporu Talijanske vlade putem kanala Talijanske Unije i Narodnog sveučilišta iz Trsta (Universita' Popolare di Trieste), dok je izgradnja cijelog sjedišta financirana sa 1,8 milijuna eura zahvaljujući talijanskoj vladi i ministarstvu vanjskih poslova. Sljedećih nekoliko redaka biti će posvećeno otvorenju zgrade koje je bilo veliki događaj za ovakvu malu Zajednicu i Općinu.

7.1.1. Otvorenje novog sjedišta

Otvorenju novog sjedišta Zajednice Talijana „Giovanni Palma“ prisustvovao je bivši predsjednik Ivo Josipović. Bio je to velik dan 6.7.2013. godine kada je Općina Tar-Vabriga svoju dugu tradiciju suživota i zajedništva digla na još jedan viši nivo tako što je otvorila vrata nove zgrade, a sve u svrhu razvoja kulturne i društvene aktivnosti mjesta. Spomenutog datuma na svečanom su se otvorenju sjedišta okupili mještani i članovi zajednice, a vrpcom su prerezali najstariji član zajednice i najmlađa članica. Osim lokalnog stanovništva i već

spomenutog predsjednika među uzvanicima su bili i oni iz javne i političke sfere, među kojima je bitno spomenuti istarskog župana Valtera Flega.

Predsjednik Josipović obratio se nazočnima na hrvatskom i talijanskom jeziku spomenuvši godinu osnutka zajednice 1947., a time je želio ukazati na zaista dugu tradiciju potpore dvojezičnih zajednica na ovom teritoriju. Suživot, zajednica, kultura, društvo, sve su to asocijacije kojima je obogaćena budućnost ovog mjesta kroz vizuru konstantnog razvoja, djelatnosti, aktivnosti i tolerancije. Sam istarski poluotok je primjer dobrog suživota dvojezičnih zajednica s naglaskom na kvaliteti života, a vrijednosti koje potiču društvenost mogu samo utjecati na bolju budućnost zajednica i mještana.

Nakon uručene plakete od strane predsjednice Zajednice Talijana, predsjednik Josipović postao je počasni član Zajednice. I najmlađi su sudjelovali u svečanosti pa su tako djeca iz područnog dječjeg vrtića „Paperino“ predsjedniku poklonili likovni rad. U programu koji je slijedio nastupili su zbor Zajednice Talijana imena „San Martino“, tarski trombonist, harmonikaš i djeca iz vrtića. Područni dječji vrtić „Paperino“ sa dvije grupe djece također ima sjedište u Zajednici Talijana, a u novoj zgradi nalazi se i knjižnica, višenamjenska dvorana, prostor za caffè bar i prostor za izložbe.

„Nismo manjina, u Istri i u Taru mi smo Istrijani i mi smo Talijani, i ovdje je suživot i tolerancija važan dio identiteta“⁶⁰, riječi su Furia Radina, predsjednika Talijanske unije. Osim njega, nazočnima se obratila Emanuela D'Alessandro - talijanska veleposlanica u Zagrebu, Silvio Delbello - predsjednik Narodnog sveučilišta u Trstu, Maurizio Tremul – predsjednik Izvršnog odbora Talijanske unije, zatim načelnik Općine Tar-Vabriga Nivio Stojnić te istarski župan Valter Flego. Na temelju navedenih riječi Radina, vidljivo je kako je korelacija i zajednica između dvije nacije moguća. Naime, isti se poistovjećuju sa zajednicom u kojoj žive, ali sukladno s time i dalje žele očuvati svoj identitet. Njihova prostornost dobiva novo značenje. Oni su življeno manjinsko stanovništvo na prostoru koji nije njihova matična država, no oni su taj prostor učinili svojim, svojim kulturnim običajima, svojim načinom života, taj prostor odiše njihovim prepoznatljivim identitetom. Oni ga ne skrivaju, oni ga pokazuju i ponosni su na to. Smatraju se članovima zajednice, a opet i pojedincima koji nastoje očuvati nešto svoje. Ovaj odnos je od velikog značaja jer se na taj način uspijeva očuvati identitet, kultura i komunikacija između stanovnika koji su govornici dvaju jezika.

⁶⁰ *Glas Istre* (2013) Josipović u Taru: Istra primjer kvalitetnog suživota. Izvor: http://www.glasistre.hr/multimedija/pula_istra/josipovic-u-taru-istra-primjer-kvalitetnog-suzivota-414792 (preuzeto 18.1.2017.)

Prostor tada dobiva materijalno obilježje, a manjinsko življeno stanovništvo prilagođava ga sebi.

Slika 2 Otvorenje novog sjedišta Zajednice Talijana Tar

Izvor: <http://www.ambzagabria.esteri.it> (preuzeto 18.1.2017.)

7.2. Djelatnost Zajednice Talijana

Djelatnost Zajednice Talijana obuhvaća organizaciju sljedećih stavki:

- sastanaka, kulturnih, umjetničkih, dramskih i glazbenih aktivnosti i manifestacija, priredbi i koncerata
- priprema izložbi, predstava i ex tempore natječaja
- obrazovna, kulturna i rekreativna putovanja
- aktivnosti na polju odgoja, obrazovanja i istraživanja
- aktivnosti za mladež i treću dob
- aktivnosti koordinacije odnosa s Talijanskom Unijom, s drugim zajednicama Talijana, s institucijama i ustanovama Talijanske nacionalne zajednice
- aktivnosti čiji je cilj očuvanje, održavanje, promocija i razvitak uloge, položaja, integriteta i jednakosti ustavno-pravnog tretmana zaštite i identiteta Talijanske nacionalne zajednice.

Djelatnici Zajednice imaju veliku odgovornost i obvezu s obzirom da su oni zaduženi za stvaranje nacionalnog identiteta kroz različite aktivnosti i programe. Oni su ti koji nastoje

očuvati kulturu, vrijednosti, običaje, jezik - ono po čemu su poznati. Sukladno tome, djelatnici pokušavaju na određen način uključiti sve pripadnike nacionalne manjine kako bi okarakterizirali življeni manjinski prostor, kako bi prikazali da je očuvanje identiteta stanje duha bez obzira na prostorna ograničenja.

Prihodi Zajednice ostvaruju se iz proračuna Općine Tar-Vabriga-Torre-Abrega, iz državnog proračuna, proračuna ostalih JLP(R)S-e, proračuna javnih zaklada i institucija, prihoda od članarine, donacija i prihoda iz EU fondova.

O aktivnosti Zajednice Talijana na području Općine svjedoče sve aktivnosti i događanja koje su se odvijale na spomenutom području a u kojima su sudjelovali predstavnici i/ili članovi zajednice, a to su: tradicionalna turistička fešta Tar u devetom mjesecu, proslava Svetog Martina – zaštitnika Crkve, Sv. Marija Karmelska i Dan Općine Tar-Vabriga, Proslava Blagdane Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije u Vabrigi, otvaranje turističke sezone, predstavljanje novih arheoloških pronalazaka Loron/Santa Marina i St. Blek.

Prostor Zajednice je taj koji stvara svojevrsan identitet pripadnika te iste Zajednice. Članovi na određen način prisustvuju određenim aktivnostima i tako ostvaruju međusobnu komunikaciju te osjećaj pripadnosti. Karakteristično je to da svi skupa imaju zajedničke vrijednosti, poput jezika i sličnog. Samim time stvara se određen osjećaj pripadnosti koje sam prostor Zajednice povećava.

7.3. Umjetničke i kulturne aktivnosti

Zajednica Talijana je centar kulturno-umjetničkih aktivnosti koje se održavaju u Općini. Osim toga, radi se o mjestu gdje se susreću i sastaju mještani, neovisno o njihovoj nacionalnoj pripadnosti. U Zajednicu su dobrodošli svi oni koji će u skladu sa svojim mogućnostima doprinijeti afirmaciji zajednice kao takve te pozitivno utjecati na njezin rast, na taj način veličajući prepoznatljivu tradiciju ovog teritorija. Obzirom na opseg aktivnosti, Zajednica može komparirati samo onim najboljim na Istarskom poluotoku koje se također mogu pohvaliti vlastitim prepoznatljivim identitetom. U nastavku poglavlja iznosim kratki pregled aktivnosti koje se izvode u sjedištu Zajednice Talijana Tar.

Mješoviti zbor „San Martino“ aktivan je 16 godina. Zbor je prisutan na svakoj proslavi i fešti u Općini, a može se pohvaliti i nastupima izvan svog sjedišta. Nastupali su u Rijeci u salonu za proslave Zajednice Talijana Rijeka (C.I. di Fiume), a time su uzvratili koncert riječkih virtuoza „Fratellanza“ u Crkvi Svetog Martina u Taru. Svake godine nastupaju na susretu zborova koje organizira Zajednica Talijana Momjan (C.I. di Momiano), a u travnju svake godine organizira se koncert u crkvi u Taru kada se ugošćuje zbor Zajednice Talijana Vodnjan (C.I. di Dignano).

Osim zbora „San Martino“, osnovana je i muška vokalna skupina imena „I Paesani“ koja također drži visokim ime ove Općine tako što predstavljaju pjesme koje su dio talijanske tradicije, osobito one istrovenetskog⁶¹ narječja. Radi se o pjesmama s kraja 80-ih koje su neko vrijeme bile dio istarske svakodnevice, a koje su Taru spašene od zaborava upravo zbog ove simpatične skupine. „I Paesani“ već 4 godine nastupaju na „Susretu pjevača Zajednica Talijana u Istri“ koji se održava u Zajednici Sveti Lovreč- Babići.

U Zajednici postoji i program aktivnosti koji uključuje umjetnički talent polaznika čiji su radovi toliko ugodni oku da je to vrijedno svakog divljenja. U to ime važno je spomenuti grupu umjetničke fotografije koja okuplja nekolicinu pravih entuzijasta. Sve je to urodilo jednom lijepom izložbom kojoj je sjedište upravo Zajednica Talijana Tar. Nadalje, Zajednica se može pohvaliti i likovnom grupom od 8 ljudi koji na platno prenose pejzaže, krajolike i ostale osjećaje, dojmove i impresije. Grupa ima svake godine priliku pokazati svoju vrijednost na već tradicionalnom slikarskom Ex Tempore koji se održava svake godine u lipnju u Tarskoj vali.

Zanimljiva postava dramske grupe nudi štošta za vidjeti i čuti, a tome svjedoče predstave koje publiku uvijek iznova dovode do smijeha. Grupa broji 10-ak članova, a zanimljivo je to što su teme predstava koje spremaju vezane tipično uz prostor Tara i Vabriga te se izvode na dijalektu (istrovenetski). Najpoznatija komedija je „L' ambulaTORrio“ koja je izvedena više puta, a prikazuje čekaonicu u ambulanti u Taru koja je na ironičan i humorističan način pretvorena u prostor za tračanje.

S obzirom na to da nema sadašnjosti i budućnosti bez poznavanja prošlosti, u Zajednici je osnovana i povijesno - etnografska grupa kojom upravlja povjesničar Gaetano, osoba koju se u krugovima Općine ne treba posebno predstavljati zbog njegove sveprisutnosti, a bavi se

⁶¹ Naziv za skupinu talijanskih dijalekata u slovenskom i hrvatskom dijelu Istre. Izvor: <http://istrapedia.hr/hrv/1857/istromletacki/istra-a-z/> (preuzeto 19.1.2017.)

prikupljanjem i pohranom dokumenata, fotografija i svjedočanstava o bogatoj povijesti ovog teritorija. Ova skupina uključuje 3 istraživača.⁶²

Zajednica uključuje i lijepu knjižnicu u kojoj se može čitati i posuđivati knjige, ali i publikacije talijanskog sadržaja kao što su „Voce del Popolo“ i „Il Piccolo“. O knjižnici brine mladi Valentino, čiji će stavovi, iskustva i dojmovi vezani uz Zajednicu Talijana Tar biti izneseni u nastavku ovog rada.

8. RAZGOVORI SA ČLANOVIMA ZAJEDNICE TALIJANA TAR I ANALIZA ISTIH

Zajednica Talijana Tar predstavlja fizički prostor kojeg oblikuju materijalne prakse i ljudske aktivnosti koje združuju Prvi i Drugi prostor pa se tako stupa u polje subjektivnog, imaginarnog prostora, odnosno svih onih subjektivnih reprezentacija prostora.⁶³ Te reprezentacije dobivene su izravno od pojedinca. Za Lefebvrea je to dominantan prostor koji ima moć i kontrolu nad znanjem te je ujedno i reprezentacija dominantnih ideologija.⁶⁴ Taj je prostor imaginaran, a obuhvaća sve ono što se događa u umu stanovnika određenog mjesta. Takva su razmišljanja isključivo subjektivna što je ključno za ovo istraživanje koje uključuje reprezentaciju Zajednice Talijana Tar i aktivnosti koje ona provodi. Materijalne prakse, kao i prezentacije tih materijalnih praksi uvjetuju dalji rast, daljnje ispreplitanje, nestatični rezultat, koji se mijenja i dobiva nova značenja – Treći prostor.

Ispitanici koje sam izabrala za razgovore su moji poznanici, sumještani i kolege. Zajedno radimo kao recepcionari u kampu punog imena Resort Camping Lanterna **** grupacije Valamar koji je 3 km udaljen od Tara. Valentino i Morena su stalni sezonci tako da vremenski rade duže od mene, koja sam svih ovih godina većinom radila samo u „špici“ sezone (2,3 mjeseca) iz razloga što sam boravila u Rijeci te kao redovan student nisam mogla drugačije. Takve detalje navodim kako bi bilo jasno da se radi o ljudima koje aktivno poznajem 10-ak godina, a iz viđenja i ranije. Stoga nisam imala nikakvih problema sa pristupom i dogovorom intervjua, kao i samim postavljanjem pitanja. S druge strane, bilo je jako zanimljivo to što

⁶² *InformaTorre*. Tromjesečnik Općine Tar-Vabriga-Torre-Abrega (rujan 2015). Osnivač i izdavač: Općina Tar-Vabriga-Torre-Abrega, Općinski načelnik www.tar-vabriga.hr

⁶³ Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 1-329

⁶⁴ Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 1-329

smo se sastajali u ugodnoj i prijateljskoj atmosferi te je početak susreta uvijek bio nepovezan sa mojim radom. Međutim, kada bi prešli na temu koju sam došla ispitati držali bi se toga i zaista nije bilo nikakvih prepreka što se tiče opuštenosti i povjerenja dok su iznosili svoja svjedočanstva. Moram navesti to da je naš prvi susret bio u prosincu, a prije toga se nismo vidjeli od početka listopada kada je bio organiziran izlet odjela recepcije. Na ovaj način pokušala se otkriti korelacija Prvog i Drugog prostora, odnosno njihov odnos.

Razgovor sa Valentinom (23) dogovorila sam putem poruka, a ispitanik je odmah predložio da bi to moglo biti u Zajednici Talijana jer on ima ključ. Dakle, prvi susret bio je ispred samog sjedišta, nakon čega mi je pokazao sve prostorije u zgradi (naime, do tada sam bila samo u sali u kojoj su se odigravale predstave, priredbe, nastupi itd.), a raskomtili smo se u biblioteci i tamo vodili razgovor. Dakle, naš prvi susret odnosno razgovor bio je u ZT, pa tako i ostala dva. Valentino je u startu odbio samu pomisao na snimanje intervjua, stoga sam poštivajući njegovu odluku, na susrete nosila bilježnicu u koju sam bilježila elemente razgovora. Zanimalo me na koji način Valentino doživljava prostor oko sebe, da li je to za njega ograničenje ili je pak isti za njega označava slobodu u kojoj može izgraditi svoj nacionalni identitet.

Razgovor sa Morenom (28) sam također dogovorila preko poruka te smo nakon dopisivanja gdje bi to moglo biti, dogovorile šetnju uz more. Naime, bio je prekrasan sunčani dan kojeg je bilo šteta provesti u zatvorenom prostoru. Na susret sam došla pripremljena sa bilježnicom i instaliranom diktafon aplikacijom na mobitelu, te sam joj prvo postavila pitanje da li bi pristala na to da se razgovor snima. Morenin odgovor bio je da to njoj ne smeta i da joj je svejedno, da učinim onako kako je meni lakše. Sjele smo na stijenu kraj mora, lagano je puhalo i bio je izražen šum, odnosno udaranje valova; nije bila neka tišina koja bi dobro došla prilikom snimanja tako da sam sama nekako odbacila tu mogućnost snimanja. Možda zato što sam sam vodeći razgovor sa Valentinom uhvatila taj neki ritam bilježenja odgovora, važnih elemenata u razgovoru, pa mi je u ovoj situaciji automatski došlo da to opet bude bilježnica, a ne diktafon.

Dobiveni podaci biti će organizirani prema ispitanim dimenzijama: dob i obrazovni status ispitanika, dužina članstva i motivi za članstvo, vrsta i intenzitet aktivnosti unutar zajednice, organizacija aktivnosti, „problemi“ unutar zajednice, generacijske razlike u zajednici, prednosti zajednice (iskustva ispitanika, samoprocjena i utjecaj aktivnosti unutar zajednice na vlastiti razvoj), značaj, budućnost zajednice i identitet mjesta.

8.1. Dob i obrazovni status ispitanika

Moj prvi ispitanik Valentino (23), odrastao je i cijeli svoj život živi u Taru, a talijanski mu je materinski jezik. Pohađao je talijanski vrtić „Paperino“ u Taru, osnovnu školu „Bernardo Parentin“ u Poreču te informatički smjer u srednjoj školi „Leonardo da Vinci“ u Bujama. Vidljivo je kako je ispitanik od malena na području Tara te da je od malena izložen utjecajima oba jezika, no da mu je talijanski materinski jezik. Samim time uvidjela sam njegovu želju kako i dalje želi nastojati njegovati talijanski nacionalni identitet ta da prostorno ograničenje za njega ne predstavlja ništa.

Ispitanica Morena (28) također je stanovnica Tara kojoj je materinski jezik talijanski. Ima talijansko državljanstvo te je pripadnica talijanske nacionalne manjine. Morena je isto kao i Valentino pohađala talijanski vrtić „Paperino“ u Taru, osnovnu školu „Bernardo Parentin“ u Poreču te srednju školu „Leonardo da Vinci“ u Bujama, komercijalni smjer.

U članku 1. Zakona o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina stoji kako „nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj ostvaruju pravo na odgoj i obrazovanje na svom jeziku i pismu u skladu s Ustavom i odredbama ovoga Zakona.“⁶⁵ Navedeno se obrazovanje odnosi na „predškolske ustanove, osnovnu i srednju školu te druge školske ustanove (u daljnjem tekstu: školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu nacionalne manjine) kao i na druge oblike obrazovanja (seminari, ljetne i zimske škole i sl.).“⁶⁶ Dakle, obrazovanje je u potpunosti organizirano na nacionalnom jeziku kao što je stupanj obrazovanja ravnopravan onome na standardnom hrvatskom jeziku. Ovo je vrlo važna stavka iz razloga što se na ovaj način od ranih razdoblja, tj. od predškolske i učeničke dobi teži tome da se ne zanemari nacionalni jezik. Upravo suprotno, njega se pokušava očuvati, i to ne samo u privatnim krugovima, nego i u javnim. Tada zapravo prostor u kojemu nacionalne manjine žive ne ograničava iste iz razloga što im je omogućeno sve kako bi se osjećali što bolje i prihvatljivije. Omogućeno im je obrazovanje na materinskom jeziku što mnogi pripadnici nacionalnih manjina naglašavaju kao vrlo bitnu stavku. Na ovaj način oni dobivaju osjećaj za prostor, oni se osjećaju kao dio zajednice.

⁶⁵ Članak 1. Zakona o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina

⁶⁶ Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/318/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina> (preuzeto: 1.2.2017.)

8.2. Dužina članstva i motivi za članstvo

Valentino je član Zajednice Talijana otprilike 10 godina, a učlanili su ga roditelji jer su oboje bili članovi kao i njegov brat. U početku je to bilo prvenstveno radi izleta koji su se financirali iz fondova, stoga je to bilo zgodno radi obiteljskih izleta. Kako sam kaže, da mora jednom riječju reći zašto je dio Zajednice on kaže - okruženje:

„Da nisu bili aktivni mama, tata i brat sumnjam da bi tako rano bio dio cijele te priče“.
(Valentino)

Valentinova mama je još aktivna u Zajednici, dok se tata i brat odazovu tek kada se organiziraju neka predavanja koja ih zanimaju i koja su dio njihovog interesa ili, naravno, kada su nastupi i predstave pa su tada dio publike. Ali kako kaže, na tečajeve i programe ne idu i ZT nije dio njihove svakodnevice. Naime, dok nije bilo izgrađeno novo sjedište, Zajednica Talijana bila je poznata samo kao susret starijih mještana Tara koji su igrali karte i družili se u malom prostoru susreta „Circolu“ i eventualno tu i tamo kojeg izleta koji bi se organizirao. Stoga, Valentino u razgovoru naglašava da je njegova aktivnost u Zajednici Talijana počela sa otvorenjem novog sjedišta, kada su sa radom počele mnoge djelatnosti, aktivnosti, hobiji. Riječ je o povezanosti između fizičkog i društvenog prostora. Fizički prostor uvjetuje razvoj društvenih vrijednosti i društvenog prostora, koji rastući ponovno mijenja fizički prostor te utječe na njega. Riječ je stalnoj isprepletenosti jednog i drugog te njihova međusobna korelacija i stupanje u polje Trećeg prostora – onoga koji nadilazi sve druge prostore, povezuje ih i čini neodvojivima. Fizički prostor je materijaliziran, a njegova se vrijednost konkretizira u društvenoj proizvodnji društvenog prostora. Vidljivo je da je tek u onom trenutku kada je otvoreno sjedište koje je fizički prostor, ali ono predstavlja socijalno proizvedeni prostor, ostvaren i bolji društveni utjecaj. Tek se tada mlađa populacija Tara angažirala oko očuvanja kulturnog identiteta mjesta kao takvog.

Morena je aktivna od svoje 15-e godine te kao prvi motiv članstva, isto kao i Valentino, navodi obitelj. Morenin djed i otac aktivni su u limenoj glazbi dugi niz godina. Također, sama činjenica da ima talijansko državljanstvo logična je pretpostavka da je ona dio Zajednice Talijana Tar i svega što članstvo donosi. Osim što dvojezičnost smatra svojom velikom prednošću, također tvrdi kako ju je to na neki način odredilo i utjecalo na nju u svim aspektima života. Zanimanje za samu Zajednicu proizlazi iz same obitelji, što je vrlo uočljivo u ovim primjerima. To bi značilo kako zapravo ljudi sami stvaraju svoje okruženje, svoj prostor. Naime, upravo na ovaj način nastoji se očuvati ta Zajednica. Ukoliko pojedinci ne bi

prenosili zainteresiranost za istu svojim mlađim naraštajima ta zainteresiranost bi s vremenom nestala s obzirom da je taj novi naraštaj rodom iz Tara, oni iako su njihovi roditelji Talijani, nisu odmah upoznati sa Zajednicom. Oni su dio prostora u kojemu vlada dvojezičnost, u kojemu je vidljivo da treba vladati poticaj kako bi se razvio interes za određenu stavku pa tako i vlastiti nacionalni identitet ili identitet svojih predaka.

8.3. Vrsta i intenzitet aktivnosti unutar Zajednice

Aktivnosti su unutar Zajednice omogućene te postoji različit broj istih koje svaki pojedinik pripadnik može prakticirati. Valentino je svoju aktivnost započeo u likovnoj grupi u kojoj nije više aktivan jer su mu interesi krenuli u malo drugačijem smjeru. Prisjećajući se otvorenja novog sjedišta, spominje rad u biblioteci za koju je u početku bio zadužen. Naime, radio je u biblioteci godinu dana, upisivao knjige u sistem, odnosno u bazu podataka, svrstavao i slagao knjige te dva sata dnevno bio na raspolaganju mještanima, članovima i posjetiteljima. Nažalost, zbog slabog interesa više nema potrebe boraviti tamo svaki dan, već „uskače“ po potrebi. Njegova trenutna aktivnost u Zajednici vezana je uz foto grupu iako zbog svoje svestranosti naglašava:

„Pomažem u svemu, pogotovo kada su neki događaji, priredbe, nastupi. Tada sam zadužen za sve oko tehnoloških priprema i za fotografiranje.“ (Valentino)

Upravo ovakva događanja temelj su stvaranja Zajednice. Pomoću njih zajednica dobiva na značaju. Briše se prostorno omeđenje i vlada zajedništvo kojemu je cilj osjećaj pripadnosti.

Što se tiče angažiranosti na tjednoj bazi, odnosno vremenskog intenziteta kojeg aktivnost zahtjeva, Valentino kaže da je to u prosjeku 4 sata tjedno. Pri tome naglašava kako se to ne odnosi i na ljetne mjesece iz razloga što tada članovi nisu u mogućnosti posvetiti se aktivnostima u tom intenzitetu, zbog drugačijeg životnog ritma te zbog posla. Naime, ljeti ima događaja koje su u režiji Zajednice Talijana, ali se organiziraju van sjedišta.

Morena svoj početak aktivnosti povezuje sa likovnom grupom u kojoj je u početku bila dosta aktivna, ali je sada samo povremeno dio te sekcije. Aktivnost kojoj je sada u velikoj mjeri posvećena je dramska grupa. Dramska grupa sastaje se jednom ili dva puta tjedno, po

dogovoru. Kada se bliži neki nastup onda češće. Smatra da aktivnosti unutar zajednice u visokom intenzitetu utječu na njezinu kreativnu osobnost:

„Tu radim ono što volim, a to je crtanje i gluma. Sve ono što zbog užurbanog i stresnog načina života u sebi potiskujemo, ovdje imam priliku iskazati na kreativan i sebi svojstven način.“ (Morena)

Zajednica bi prema tome predstavljala „življeni“ prostor. Mogućnosti koje otvara, aktivnosti, organizacija i djelatnost Zajednice ukazuju na to da polako ulazimo u polje Trećeg prostora koji je prema Soji, „prostor višestrukih značenja koji nadilazi sve prostore te je istovremeno realan, imaginaran i simbolički.“⁶⁷ Treći prostor obiluje simbolima; predstavlja prostor kreativnosti u kojem se radi o prihvaćanju znanja, stvaranju novog znanja i otvaranju ideja. Treći prostor naziva se još i “reprezentacijskim prostorom” – prostor koji imaginacija prisvaja i mijenja, koji je fluidan i dinamičan.⁶⁸

„Treći prostor je prostor gdje su sva mjesta, moguće ga je vidjeti iz svakog ugla, nezamisliv svemir. Sve se spaja u trećem prostoru, apstraktno i konkretno, stvarno i zamišljeno, spoznatljivo i nezamislivo. Sve što fragmentira Treći prostor na specijalizirano znanje uništava njegovu otvorenost.“⁶⁹

Sve se združuje u Trećem prostoru; subjektivno i objektivno, um i tijelo, svjesno i nesvjesno, svakodnevnica i povijest. Treći prostor je sve i ništa, on obuhvaća Prvi prostor, Drugi prostor i još nešto više. Treći prostor, prema Soji, dekonstruira i rekonstruira dualnost Prvog i Drugog prostora.⁷⁰ Moglo bi se reći da osim umjetnicima, filozofima i pjesnicima, pripada istraživačima i antropolozima. Oni opisuju i interpretiraju svijet u kojemu žive. Ja sam se u ovom slučaju našla u ulozi istraživača i pokušala sam saznati odgovore koji me zanimaju o Zajednici Talijana te sam te odgovore interpretirala na svoj način (ovisno o društvenom kontekstu iz kojeg oni proizlaze) tako što sam ih grupirala prema ispitanim dimenzijama. Treći je prostor stvoren interpretacijom onoga što uviđam, a najveći dojam ostavio je suživot talijanske nacionalne manjine te Hrvata. Ta poveznica je velikog značaja zbog osjećaja pripadnosti. Jedni ne isključuju druge što je vrlo bitno jer vlada ozračje pripadnosti. Sama spoznaja o ovakvom načinu djelovanja ulijeva nade u buduće očuvanje identiteta nacionalnih manjina.

⁶⁷ Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 1-329

⁶⁸ Lefebvre, H. (1991). *The production of Space*

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 1-329

8.4. Organizacija aktivnosti

Valentino je o organizaciji aktivnosti prvo govorio općenito, uzevši u obzir sve aktivnosti koje djeluju u Zajednici Talijana. Pojedine su aktivnosti organizirane u vidu tečaja koje vode profesori ili voditelji koje plaća Talijanska Unija. Valentino kaže kako su to osobe koje „imaju znanja i vješto ih prenose na ostatak grupe, prema njima postoji veliko poštovanje, ali je odnos prijateljski.“ (Valentino)

Aktivnosti koje su pod vodstvom profesora su zbor, likovni i foto grupa. U ime dramske grupe Morena naglašava:

„Mi si sami pišemo tekstove, smišljamo predstave i sve što ide uz to.“ (Morena)

Članovi 90% aktivnosti, odnosno programa koji se izvode, sastaju se u rujnu po prvi put nakon ljetne stanke kako bi dogovorili termin sastanka (dan u tjednu, sat) za nadolazeću aktivnu godinu. Dakle, u pravilu se programi održavaju u terminu koji je dogovoren na tom prvom sastanku, ali se u izvanrednim slučajevima prebacuje. Aktivnosti provođene na ovaj način na prijateljski način povezuju pripadnike iste manjine koji žive na istom prostoru. Na taj način dolazi se do pitanja Trećeg prostora koje najmanje naglašava ono materijalno – važnije je sve ostalo što popunjava tu materijalnu osnovu. Članovi su ti koji svojom akcijom i interakcijom popunjavaju Zajednicu pri čemu se stvara prostor višeg značenja, onaj u kojem dolazi do miješanja jezika, kulture, identiteta. U tome je vidljiva veličina i važnost ulaska u Treći prostor, koji, koliko god da je apstraktan, zaista postoji i omogućuje stvaranje novog znanja.

8.4.1. Foto grupa

U foto grupu je upisano 15-ak ljudi, od čega je aktivnih samo 50%. Foto grupu vodi profesor, a sastaju se jednom tjedno po 2 sata. Zanimalo me kako izgledaju ti susreti, pa mi je Valentino opisao.

„Kada počne sat, svatko od nas mora pokazati fotografije koje se odnose na onaj dio gradiva kojeg smo obradili prethodni sat. Dakle, kući smo morali snimiti fotografije na tu temu pa je dužnost na početku sastanka to izložiti. Tada slijedi razmjena mišljenja o svakoj

pojedinoj fotografiji, razgovaramo o tome, nižemo ideje i tako utvrđujemo gradivo. Kada profesor odluči da je dovoljno i da smo ponovili naučeno, onda slijedi nova lekcija, predavanje ili film, ovisno o programu kojeg je sastavio profesor ili o našem dogovoru.“ (Valentino)

Slušajući kako moj sugovornik govori o tome kako foto grupa funkcionira, dobila sam dojam da se zapravo radi o opuštenoj i prijateljskoj atmosferi što mi je u nastavku razgovora i potvrdio. Članovi grupe se međusobno motiviraju i vode jedni druge dalje, zadaci se uvijek odrade, a naglasak je na interakciji. O važnosti društvene interakcije u svakodnevnom životu pisali su autori Berger i Luckmann u djelu *Socijalna konstrukcija zbilje* (1992). Prema njima, iskustvo drugih koje se zbiva u interakciji lice-u-lice uključuje trajnu međusobnu razmjenu ekspresivnosti jedne i druge strane. Društvena struktura koja se bazira na interakciji i njezinim obrascima, „kao takva, postaje bitan element zbilje svakodnevnog života.“⁷¹

8.4.2. Dramska grupa

Dramska grupa se u pravilu sastaje jednom tjedno, a pred nastupe 2-3 puta tjedno. Često su pozvani da kao gosti nastupaju u drugim zajednicama Talijana u Istri. Sastaju se u sali gdje smišljaju i pišu tekstove te nižu ideje, a dok se to radi poželjno je da su svi prisutni, iako to nikad nije tako. Kada je tekst naučen, tada se susreti premještaju u dvoranu za nastupe s pozornicom i tamo vježbaju. Zbog raznih obaveza, neki se ne pojavljuju kad se piše tekst, ali kada se vježba onda je bitno da su svi i da su uloge potpune. Kako u svakoj manjoj grupi postoje problemi, tako i u ovoj, a Morena je o njima progovorila.

„Radi se o tome da se neće svi prilagoditi i u istoj mjeri potruditi. Npr. kada spremamo nastup, uvijek isti ljudi nose od doma potrebne rekvizite (tanjure, odjeću, materijal za dekoraciju), a neki dođu na spremno i misle da je dovoljno odigrati ulogu i da su time sve napravili. Međutim, nije tako jer dramska grupa funkcionira na taj način da si većinu toga sami organiziramo i nosimo, zato nije fer da se uvijek isti tome posvete.“ (Morena)

⁷¹ Berger, P; Luckmann, T. (1992) *Socijalna konstrukcija zbilje: rasprava o sociologiji znanja*. Naprijed, Zagreb, str. 52

8.5. „Problemi“ unutar Zajednice

8.5.1. Manjak komunikacije

Valentino otvoreno kaže kako se riječ problemi unutar Zajednice itekako spominje. Naime, prema njegovim riječima, zna se desiti da za neke stvari ne postoji komunikacija između predsjednice i članova. „Individualne procjene samopoštovanja se formiraju kroz dva procesa. Najprije pojedinci uspoređuju svoje društvene identitete, mišljenja i sposobnosti s drugim osobama. Ukoliko sebe doživljavaju inferiornima u odnosu na druge osobe s kojima stupaju u komunikaciju, to će se negativno odraziti na njihovo samopoštovanje. S druge strane ukoliko sebe procjenjuju kroz interakciju s drugima, te ukoliko drugi nemaju visoko mišljenje o njima, to će se također odraziti negativno na percepciju vlastite vrijednosti, a posljedica je nisko samopoštovanje.“⁷² Sama reprezentacija manjinskog prostora lako se može povezati i sa življenim prostorom i u segmentu problema koji se javljaju unutar zajednice. Kao prvi problem navodi se manjak komunikacije. Prostorno gledano, komunikacija može biti umanjena iz razloga prostorne ograđenosti. Samim time dolazi i do lošeg utjecaja u samoj organizaciji.

„Ne želim time reći da predsjednica ne odrađuje dobro svoj posao, nego jednostavno ponekad ili manjka vremena da se uspostavi komunikacijski kanal, ili se možda misli da određene informacije ne moraju nužno znati svi članovi. Ali, to tako ne bi trebalo biti iz razloga što Zajednica kao takva njeguje zajedništvo i jednakost. Smatram da moramo biti dovoljno upućeni u sve što se zbiva, a tiče se na neki način budućnosti ovog mjesta. Zna se da će budućnost Zajednice ostati na mladima, stoga je upućenost najmanje što zaslužujemo.“ (Valentino)

Smatra da ponekad zakazuje i komunikacija sa svijetom izvan zidova sjedišta. Kaže Valentino, kako je stvar u lošoj organizaciji. Kao primjer daje tiskanje plakata – prekasno se tiskaju i prekasno se stavljaju na oglasnu ploču.

„Dolazi do toga da su ljudi ponekad neupućeni u postojanje određenih događaja i aktivnosti u Zajednici. Npr. ne znaju da se održava neko predavanje jer je plakat iznesen većer prije. Bilo je takvih situacija gdje se ljudi bune, a imaju i pravo s obzirom na to da bi

⁷² McMullin, J. A., Cairney, J. (2004). *Self-esteem and the intersection of age, class, and gender*, *Journal of aging Studies*, Vol. 18, str. 76

apsolutno sve što se u mjestu održava trebalo biti u korist svih ljudi koji ovdje žive, zašto onda ne bi svi pravovremeno bili obaviješteni o svemu.“ (Valentino)

8.5.2. Financije i popratni problemi

Morena govori o tome kako se ponekad nema novaca za večere i izlete, ali da to nije neki problem jer si to tada sami financiraju. Ali, problem kojeg navodi, a trebao bi se što prije riješiti, je taj što kada dođu na probe, ne radi grijanje. Treba jako puno vremena dok se prostorija zagrije. Smatra da bi netko trebao biti plaćen da bude u sjedištu barem nekoliko sati na dan, da bude zadužen za grijanje, održavanje. Između ostaloga, bilo bi i u redu da je Zajednica svaki dan otvorena, a ne samo kada je to potrebno.

„Mjesta ima, prostor za kafić je zamišljen još pri samom planu gradnje, zašto se ne bi pokrenuli da ga aktiviraju. Pristupačne cijene kao nekadašnji „Circolo“, samo što bi sada ovaj kafić trebao biti prilagođen mlađoj populaciji koja se sve više angažirala u kulturnom životu mjesta. Bio bi prostor druženja, pogotovo u ove zimske dane. Ima stvari o kojima razmišljam da bi mogle biti bolje, ali nekad ne znaš kome se obratiti da se takve ideje pokrenu.“ (Morena)

Morena nastavlja kako fali osoba koja bi imala ulogu voditelja za vrijeme priredbi i nastupa. Taj dio obavlja predsjednica Zajednice Talijana, ali ponekad treba nečiji glas i u predstavi tako da i to navodi kao jedan od problema kojeg bi trebalo riješiti. Smatra kako je najbolje angažirati nekoga tko bi im povremeno „uskakao“. Ono što fali je, po njenom mišljenju, kombi kojim bi se vozili na nastupe. Naime, osim što i kostime sami financiraju ili pronalaze, i na nastupe idu vlastitim autima što je svojevrsni trošak. U kombi ne bi bilo loše uložiti jer bi se njime služila i limena glazba Tar, koja također često nastupa po Istri i šire. Manjak financijskih sredstava za večere je, kako ispitanica kaže, „manji problem jer si tada organiziramo privatno u nečijoj taverni, podijelimo troškove i poslove i svejedno uživamo“. (Morena)

Valentino smatra da problemi u Zajednici nastaju kada Talijanska Unija daje manje fondova, ali svejedno se nekako izađe na kraj s financijama. Naime, tu je i Općina koja pomaže u financiranju i u svemu podržava Zajednicu Talijana. Dakle, manjak fondova ne

znači nužno veliku nevolju, jer se tada otvara prilika da se članovi udruže i bolje funkcioniraju.

„Probleme ne treba uzimati zdravo za gotovo. Ako Talijanska Unija ne financira čokoladu kojom ćemo se zasladiti prilikom susreta, kupi ću je danas ja, sutra netko drugi. Bit je opet u slozi, koja ponekad ne ovisi toliko o financijama“. (Valentino)

Iz razgovora sam zaključila kako se neki problemi ili riješe razgovorom, odnosno komunikacijom ili se pak zataškaju i ignoriraju.

8.6. Generacijske razlike u Zajednici

Pri samom spomenu na zajednice koje postoje zbog očuvanja kulture i vrijednosti pripadnika određene manjine, mnogi će prije pomisliti kako ta mjesta okupljaju samo stariju populaciju, većinom penzionere. No, ne mora to uvijek biti slučaj. Veliki broj aktivnih mladih sumještana u Zajednici Talijana je jedan od razloga zbog kojeg sam tu temu odabrala za istraživanje i izradu svog diplomskog rada. Kako se iz priloženog i vidi, moji su ispitanici mladi ljudi aktivni u navedenoj Zajednici. Razgovori nisu mogli proteći, a da se nismo dotaknuli pitanja vezanih uz starost članova Zajednice te generacijskih razlika. Glede omjera starijih i mladih u Zajednici Talijana Tar, Valentino po svojoj procjeni iznosi da bi to moglo biti 50-50%. U limenoj glazbi su većinom mladi, dok su u zboru svi stariji – penzioneri.

„U nekim aktivnostima prevladavaju stariji, a u nekima mladi – mislim da se to izbalansira i da je omjer manje-više pola pola.“ (Valentino)

Ispitanik nastavlja da u našoj Zajednici ima sve više mladih. Nastavlja priču kako u Istri postoji još zajednica u kojima prevladavaju mlađi članovi, među njima izdvaja Umag, Buje, Brtoniglu, Bale i Rovinj. Dok ostale zajednice – Rijeka, Pula i još neke iz manjih mjesta broje većinom stariju populaciju. O čemu to ovisi? Pa o onome što Zajednica nudi, a ponuda unutar nje ovisi o interesima i dogovoru, a naravno i o mogućnostima. Na pitanje da li postoje neslaganja između mladih i starijih u Zajednici Valentino se slatko nasmijao i glasno izrekao „ne“. Citiram:

„Upravo suprotno. Kod nas se radi o međusobnom razumijevanju. Sve što se dešava je jedna vrsta zezancije. Ponekad se stariji članovi ponašaju kao djeca, a mi mladi poprimamo

uloge starijih. Pokušavamo se međusobno upotpuniti i iz tog odnosa stvoriti uvijete koji će pomoći našem djelovanju, kao i djelovanju i aktivnosti cijele zajednice.“ (Valentino)

Ispitanik nastavlja kako pojedine grupe znaju međusobno komentirati neku drugu grupu ili skupinu, npr. kako je zbor dosadan, kako im fali inovativnosti, ali to u pravilu nikada nije u lošoj namjeri. Dakako, dešava se i da se netko s nekim povremeno „zakači“, ali osim što je to rijetkost, ne pripisuje se razlici u godinama već nekoj konkretnoj situaciji koja se dogodila.

Morena je o generacijskim razlikama govorila na osnovu dramske grupe u kojoj je aktivna. Raspon godina aktivnih članova dramske grupe je 28-70. Kratko se osvrće na ostale grupe kako bi dočarala generacijsku raznolikost u Zajednici, tvrdi kako u limenoj najmlađi dječak ima 9 godina, a najstariji član 85 godina. Dok nastavlja govoriti o dramskoj grupi, ispitanica tvrdi kako je u njihovoj grupi pozitivno to što postoji razlika u godinama među članovima.

„Organiziramo predstave sa raznim temama tako da nam je lakše dijeliti uloge prema godinama. To onda i vizualno ljepše izgleda, a i svima je lakše odigrati ulogu s kojom se mogu poistovjetiti barem u nekim segmentima.“ (Morena)

8.7. Prednost Zajednice

Dio je razgovora bio posvećen prednostima koje aktivnost u Zajednici donosi, a moji su ispitanici toj temi pristupili sa svog subjektivnog stajališta koje uključuje osobno iskustvo. Valentino je aktivnost jako bitna, kako naglašava, zbog fotografije. Navodi kako je naučio ono što ga zanima, a sve besplatno. Nastavlja, „fora je – sviđa mi se ta cirkulacija ljudi na jednom mjestu, a to omogućuje razmjenu znanja. Smatram to jako bitnim, zato i jesmo tu gdje jesmo, zar ne?“ (Valentino)

Prednostima zajednice pripisuje i druženje, učenje, vlastiti rast i razvoj. Sviđa mu se to što zapravo nema obavezu dolaziti, ali to čini zbog vlastitog „gušta“ i interesa. Smatra pozitivnim da cijela organizacija aktivnosti tako funkcionira.

„Nitko nikoga ne sili da tu dolazi i da tu bude; sve je stvar dobre volje. Smatram da zato cijela priča i funkcionira jer uvijek ostaju oni koji se slažu i oni koje to zanima.“ (Valentino)

Za sebe kaže da mu nije nikakav problem 4 sata provesti u Zajednici, „pa bolje biti tu, nego sjediti u kafiću – ja tako gledam na to“, tvrdi Valentino. Zaključuje kako je apsolutno sve vezano uz njegovu aktivnost u kulturnom životu mjesta jedan veliki plus, prednost, pozitivna vrijednost i veliko iskustvo.

Morena veliku prednost vidi u zajedništvu. Novo je sjedište mjesto koje okuplja ljude kada je organiziran neki događaj pa je tako to prostor susreta, druženja. Vrijednost je to zajednice u širem smislu koja uključuje sve stanovnike mjesta. Dok nastavlja govoriti o prednostima, Morena referira na fondove koji omogućuju to da se tečajevi i programi ne plaćaju.

„Upitno je da li bi nas bilo u ovolikom broju kad bi se članstvo plaćalo, jasno je da nemaju svi tu mogućnost.“ (Morena)

Izleti, večere, nastupi – ispitanica smatra da se u svemu tome ogledaju prednosti Zajednice, premda iznosi i svoje mišljenje kako bi se mogle realizirati i ostale ideje koje bi obogatile postojeće prednosti.

„Uzevši o obzir sve što prostor nudi, smatram da bi se minimalno jednom godišnje mogao organizirati neki tematski party (primjerice 80-e) ili pak karneval. Zašto ne? Pa imamo gdje. Bilo je takvih ideja koje su bile odbijene pod izgovorom da bi se na taj način uništio parket u dvorani. Isti je razlog zbog kojeg manjkaju sportske aktivnosti u Zajednici. Postoji veliki interes i zaista se mnogi slažu da to ovdje fali.“ (Morena)

8.8. Značaj Zajednice

Značaj zajednice je velik, za mještane i cijelu Općinu. Valentino veličinu Zajednice mjeri time što svi mogu sudjelovati u njezinom djelovanju ako barem malo znaju jezik. Tvrdi kako profesori govore i hrvatski i talijanski jezik, ali je talijanski jezik onaj kojim se u pravilu govori u Zajednici i u svim aktivnostima, što je jasno i logično. Značajem smatra to što Zajednica zbog svog bogatog programa privlači ljude i iz drugih mjesta, navodi Novigrad, Umag i Poreč. Značaj Zajednice je ujediniti manjinski življeni prostor, odnosno ujediniti pripadnike nacionalne manjine, ali ne na negativan način. Ujediniti ih kako bi očuvali svoje

vrijednosti i identitet, a samim time i prenijeli taj identitet na mjesto u kojemu žive. Na taj način njihova Zajednica dobiva sasvim novo značenje.

„U foto grupi gdje sam aktivan, nisu samo ljudi iz naše Općine; dolaze i oni iz okolnih mjesta baš zato što u njihovom gradu ovakav program ne postoji.“ (Valentino)

Najvećim značajem Zajednice smatra očuvanje kulture: „Zbog kulture sve ovo i postoji.“ Govoreći o značaju Zajednice za Općinu, Morena navodi kako je taj značaj velik zbog prostora. Naime, sada kada Zajednica raspolaže sa višenamjenskom salom, Općini se ta prostorija posuđuje za razne programe:

„Kao što je Općina prije u velikoj mjeri pomagala izvedbu raznih nastupa i programa u sklopu Zajednice tako što bi omogućila da se to izvodi u sportskoj dvorani Osnovne škole Tar, sada je prostor u novom sjedištu na raspolaganju Općini za bilo koju potrebu. Bit dobrih međuljudskih odnosa i suživota je da si međusobno pomažemo.“ (Morena)

Glede značaja Zajednice Morena referira na postojeću ideju da se uvedu tečajevi jezika (talijanski za one koji ga ne znaju, engleski, njemački, španjolski). Navodi kako bi zainteresiranih zasigurno bilo, i mladih i starijih koji nisu imali priliku učiti neki jezik koji žele znati. Veliki značaj i plus bi to bio i za turizam koji je na ovom prostoru prevladavajuća djelatnost i kojom se najviše mještana bavi. A što je turizam bez poznavanja stranih jezika? Ako se objedine sve postojeće vrijednosti, interesi i ideje koje tek čekaju svoju realizaciju, značaj Zajednice za Općinu i sve njezine stanovnike zaista je mnogostruk.

8.9. Budućnost Zajednice

Budućnost zajednice prema Valentinu, ovisi o članovima. Smatra da je ljudska volja jedina snaga koja će opstanak Zajednice učiniti što dugovječnijim. Kao što je već navedeno, sama budućnost ovisi o tome koliko će pojedinci biti zainteresirani za vlastitu kulturu ili kulturu svojih predaka. Ukoliko ta zainteresiranost ostane, iako nisu u svojoj matičnoj državi, i Zajednica će opstati. Upravo u ovom segmentu vidljivo je koliko je bitna ta komunikacija i razvoj osjećaja pripadnosti, ali opet i razvoj osjećaja za mjesto te želja za očuvanjem vlastitog nacionalnog identiteta. Dakle, nije stvar u okolini, nije stvar u prostoru, stvar je u samom čovjeku što on točno želi i što nastoji. Ukoliko su njegove želje istinske i prave, on će uspjeti

očuvati ono do čega mu je stalo i to njegujući i prezentirajući to isto drugima. Ovo je temelj za nastavak djelovanja Zajednice.

„Ako ljudi budu zainteresirani, Zajednica će postojati i širiti kulturu.“ (Valentino)

Tvrđi kako u budućnosti situacija može biti samo bolja, a sve zbog toga što su mladi sve više u tome, a i ljudi koji nemaju veze sa talijanskom manjinom se sve više uključuju. Zimska dosada je još jedan od razloga zašto će se broj članova samo sve više povećavati. Zimi su ljudi ograničeni sa mogućnostima popunjavanja svog slobodnog vremena, pogotovo oni koji rade samo sezonski pa u zimskim mjesecima raspoložuju sa viškom vremena. Ispitanik nastavlja:

„Sastajanje u Zajednici je nešto što se samo čeka, žudiš za tim da se nešto dešava, tako da ti tjedni susreti dobro dođu pojedincu i njegovom društvenom životu.“ (Valentino)

Morenin pogled na budućnost Zajednice je nešto drugačiji. Nakon to sam postavila pitanje „Što misli o budućnosti Zajednice?“, ispitanica je odmah počela govoriti o financijskoj situaciji. Smatra da puno toga ovisi o fondovima i da se neke ideje teško mogu realizirati bez materijalne potpore. Iako tvrdi da ima ljudi koji bi se pridružili Zajednici i aktivirali, sumnjičava je prema razlozima koji ih na to navode. Naime, u mjestu ima puno doseljenika za koje ispitanica vjeruje da bi se uključili prvenstveno iz interesa. Jedan od mogućih interesa je taj što manjka mjesta u hrvatskom dječjem vrtiću, a u sklopu Zajednice je talijanski vrtić kojim se ta mjesta nadomještaju. Morena smatra da je sve više privatnih razloga zbog kojih će se novi članovi uključiti, ali ti privatni razlozi prema njoj ne idu u smjeru angažiranosti u kulturnom životu mjesta. Ovaj dio razgovora zaključuje tako što naglašava da su vrata Zajednice Talijana otvorena za sve ljude. Ono čega se Morena pribojava je da će iskrenog interesa biti sve manje jer se talijanski jezik u javnim krugovima sve manje govori. Nostalgичno se prisjeća prošlih godina kada su u mjestu svi govorili dijalektom, a sada ga ljudi ne razumiju. Smatra da je talijanski jezik sada više rezerviran za neku privatnu životnu sferu onih koji su u Taru starosjedioci. Samim time jasno je kako vlada strah o utjecaju okoline na samu Zajednicu, tj. na interes za istu. Smatra se kako će u javnim krugovima talijanski jezik u potpunosti nestati te će ostati u sferi privatnog. Izgleda da postupno dolazi do toga da će talijanskome jeziku mjesto biti na margini. Prema bell hooks, koja ističe razliku između odabrane margine i one nametnute, odabrana margina je mjesto otpora prema dominantnom diskurzivnom poretku te je ona prostor radikalne otvorenosti. Sada govorimo o prostoru kojeg je proizvela razlika, a to je ona između dvaju jezika – hrvatskog i talijanskog.

Dolazimo polako do pitanja moći u društvu i do njezinog djelovanja na percipirani, spoznajni i življeni svijet. Moć se kao takva kontekstualizira i konkretizira u proizvodnji društvenog prostora. Dakle, moć uvijek na neki način reproducira razlike te tako uvjetuje socijalne i spacijalne vrijednosti. Hrvatski je jezik standardni te je prema tome u svakom slučaju dominantan naspram talijanskog jezika. On na neki način predstavlja moć koja sadržava razlike u stvarnim i zamišljenim prostorima i mjestima. Međutim, vraćajući se na ono što zagovara bell hooks, postoji prostor otpora – mjesto borbe: „Poruka iz prostora margine, koja je mjesto kreativnosti i moći, inkluzivno mjesto gdje obnavljamo sebstvo, gdje se susrećemo u solidarnosti kako bi izbrisali kategorije kolonizirani/kolonizator.“⁷³ Privatna sfera govornika talijanskog jezika je prostor u kojem oni imaju moć, u toj sferi talijanski jezik ne bi trebao nestati. Možda se upravo tu ogleda njegova snaga i zastupljenost. Otpor je konkretiziran u spacijalnim praksama, reprezentacijama prostora, prostorima reprezentacije. Ovdje je vidljivo kako postoji mogućnost promjene koja je uvjetovana prostorom. Može se reći kako su danas, fizičko iskustvo, kulturalni jezik i svakodnevni život dominirani više kategorijama prostora nego vremena.

Često se događa da se dva jezika specijaliziraju na različitim područjima: dok se u privatnim krugovima (obitelj) govori jednim jezikom, u javnosti se govori drugim. Jezične prakse se mijenjaju u odnosu na prostor djelovanja. To možemo povezati sa onim što Lefebvre naziva spacijalnim praksama, a radi se o konkretnim mjestima produkcije i reprodukcije prostora, koja su u potpunosti prožeta našim svakodnevnim djelovanjem u takvim prostorima. Prema Lefebvreu, „u moderne spacijalne prakse spadaju rutine i privatni životi.“⁷⁴ Bourdieu također propituje prakse te on „...pretpostavlja dvostruku povezanost tih praksi s vlastitim mjestom (baštinom) i s kolektivnim načelom upravljanja (obitelj, grupa).“⁷⁵ Prema tome, jezične prakse uvelike ovise o institucionaliziranim značajkama kolektivnosti. Obitelj, škola, dom, zanimanje – sve su to mjesta prema kojima ljudi usmjeravaju svoje interese i prakse.

„Trebalo bi taj dijalekt više njegovati jer igra veliku ulogu u identitetu mjesta“. (Morena)

⁷³ hooks, b. (1990). *Marginality as a site of resistance*. Out There: Marginalization and contemporary Culturesur. R. Ferguson et al. Cambridge, MA: MIT, str. 152

⁷⁴ Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 1-329

⁷⁵ deCerteau, Michel. (2003). *Invencija svakodnevice*. Prijevod djela: L'invention du quotidien. Naklada MD, Zagreb. str. 113

8.10. Identitet mjesta

Valentino smatra da je Tar mjesto za koje se nadaleko čuje. Navodi kako rad Zajednice Talijana tomu svemu samo pripomaže.

„Reklama puno znači. U dnevniku „Voce del popolo“ se ime naše Općine često spominje. Uvjeren sam da se za našu Općinu u kontekstu dvojezičnosti daleko čuje.“ (Valentino)

Dvojezičnost je prepoznatljiva. Tar kao mjesto u kojem su hrvatski i talijanski jezik isto zastupljeni, njeguje dimenziju dvojezičnosti jer je upravo ona dio njegovog identiteta. Ispitanik nastavlja kako djelovanje Zajednice Talijana ne predstavlja nikakve negativne granice, već samo otvara mogućnost osobnog rasta i učenja apsolutno za svakoga. Ne radi se o veličanju identiteta u smislu negativnog nacionalizma. Bit svega je u očuvanju kulture i u ideji ravnopravnosti. Ne ostaje prostora za ni za što negativno, pogotovo ne u jednoj ovakvoj Općini gdje je suživot vrijednost koja seže u daleku povijest ovog mjesta, i uvijek se isto njeguje, zapravo – sve više i više. Valentino naglašava kako je Istra općenito poznata kao regija koja je „otvorena“ i koja ne postavlja granice u kulturnom, etničkom, političkom i nacionalnom smislu pa je takva praksa na regionalnom planu svakako pridonijela tome da je i u našoj Općini pogled na te vrijednosti takav kakav je. Potrebno je naglasiti da se ove godine, 2017., slavi 70 godina postojanja Zajednice Talijana „Giovanni Palma“ Tar. Morena potvrđuje da je prisutnost talijanskog jezika mnogo pridonijela izgradnji mjesta u globalu, odnosno izgradnji vrijednosti koje upotpunjavaju Općinu Tar-Vabriga. Morena, kao i Valentino, smatra da je Općina na glasu što se tiče kulturnih vrijednosti pa tako spominje kako se ne smije zaboraviti Limena glazba Tar koja je najstarija u Istri, a njezin osnutak seže u daleku 1845.-u godinu. Svoju prepoznatljivost i vrijednost održava i danas. Duga povijest ove Zajednice je činjenica koja upućuje na to koliko i kako se postupno gradio i još se uvijek gradi prepoznatljivi identitet ovog mjesta. Navedeno potvrđuje tvrdnju Arjuna Appaduraia kako „lokalnost (*locality*), privilegirani i privilegirajući predmet etnografije, nije utvrđena društvena činjenica već je uvijek stvar u nastajanju (...).“⁷⁶ Na ovaj način ostvaruje se suradnja mjesta i čovjeka. Ljudi prostor prilagođavaju sebi kako bi razvili osjećaj pripadnosti pri čemu se formira i vlastiti osjećaj mjesta. Ljudi oblikuju prostor društvenom interakcijom pri čemu se formiraju nove vrijednosti i mogućnosti. Nacionalne manjine upravo pokazuju tu moć, moć koja prostor oblikuje u određenu zajednicu u kojoj nema prostornog ograničenja, nema osjećaja nepripadnosti ili izolacije. Nacionalne manjine pokazuju kako na pravilan

⁷⁶Appadurai, Arjun. (1997). *Fieldwork in the Era of Globalization*. *Anthropology and Humanism* 22/1: 115-116.

način i na drugom prostoru mogu ostvariti ono što jesu, ono što žele biti. Svoj nacionalni identitet čuvaju, ali i prihvaćaju prostor u kojemu žive.

9. ZAKLJUČAK

U već spomenutom eseju *A Global Sence of Place* (1994) Doreen Massey navodi četiri teze koje bi se mogle primijeniti na ovo istraživanje, a uključuju karakteristike mjesta i zbilju svakodnevnog života u njima. Prva teza je to da mjesta nikako nisu statična, ona su procesi, baš kao i interakcije koje se u njima događaju. Doseljavanjem ljudi iz ostalih dijelova Hrvatske i susjednih zemalja u Tar, naselje se širi; u stalnom je procesu. Druga teza koju Massey navodi je to da mjesta nemaju striktno granice koje dijele i uokviruju mjesta, te one nisu nužne za samu konceptualizaciju mjesta. Naselja sa svakim širenjem dostižu nove razine te se povezuju s onim izvan samog grada. Naime, kao što ni čovjekova bit nije ograničena samim njegovim tijelom, tako ni mjesto ne možemo definirati samo njegovim granicama, već je njegov bitak sveobuhvatan proces. Treće je to da „...mjesta nemaju jedinstvene identitete, već su isprepletena unutarnjim konfliktima.“⁷⁷ Na primjeru Tara, u kojem se isprepliću starosjedioci i doseljenici, ljudi raznih nacionalnosti, vjere te raznih interesa i aktivnosti, proizlazi da je grad zaista isprepleten unutarnjim konfliktima. Četvrta teza koju navodi Massey je to da je specifičnost mjesta neprestano u izgradnji, te da taj proces nikada nije završen. Navodi i kako globalizacija ne podrazumijeva homogenizaciju, što bi se također moglo primijeniti na razvoj naselja. Iako su se drastično promijenio, Tar njeguje lokalne vrijednosti te u njih onda uklapa globalne ideje.

Doreen Massey zagovarajući tezu prema kojoj „ako je priznato da ljudi imaju više identiteta, onda se ista stvar može primijeniti i na mjesta“⁷⁸ zapravo govori o mnogostrukim identitetima mjesta. U svom sam radu iznijela fenomen dvojezičnosti koji predstavlja bitnu odrednicu koja oblikuje identitet mjesta. Sveprisutna talijanska manjina Općine Tar-Vabriga integrirano je manjinsko življeno stanovništvo koje svojim vrijednostima duboko označava prostor Općine. Utjecaj prostornosti na kulturu, i obratno, kulture na prostornost, prikazala sam djelovanjem Zajednice Talijana Tar. Promišljanje o prostornosti dovodi do zaključka da prostor nije isto što i mjesto. Potrebno je ukazati na to da društvo proizvodi prostor te je u međusobnoj korelaciji s njim. Ono što je važno je društvena proizvodnja prostora i upravo o tome treba promišljati kada se govori o prostornosti. U radu se u više navrata ukazuje na Lefebvreovu trijalektiku spacijalnosti koja uključuje Prvi, Drugi i Treći prostor te se temelji na trijadnom odnosu perceptivnog, pojmljenog i življenog. Prilikom propitivanja različitih

⁷⁷ Massey, D. (1994). *A Global Sense of Place*, u *Space, Place and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Str.8.

⁷⁸ Ibid.

praksi glede djelovanja Zajednice Talijana Tar kao mjesta susreta različitih kultura i isprepletanja različitih vrijednosti, uočeno je da se radi o prostoru stvaranja novog znanja. To novo znanje se povezuje sa konceptom Trećeg prostora. Naime, počevši od materijalne osnove, odnosno prostora koji je fizički realan, a to je sama zgrada Zajednice Talijana, govori se zapravo o Prvom Prostoru. Njega ne čini sama zgrada, već i aktivnosti Zajednice koje predstavljaju reprezentaciju onih materijalnih praksi. Nadalje, statut Općine i državni pravni okvir uz samu arhitekturu zgrade predstavljaju Drugi prostor. Ključnim za istraživanje držim ono što sam saznala od ljudi sa kojima sam razgovarala. Ono što su moji sugovornici, Valentino i Morena, iznijeli predstavlja ulazak u Treći Prostor koji uključuje ideje o tome kako bi stvari trebale izgledati, uzevši u obzir ono što ti ljudi rade da se te stvari ostvare u zadanim okvirima koje pokušavaju proširiti, uz promjenjive okolnosti novih doseljavanja. Zaključno, postojeća materijalna osnova, aktivnosti Zajednice, statut Općine, pravni okviri, ideje ljudi, promjenjive okolnosti glede novih doseljavanja – sve je to u stvari ono što čini mjesto, odnosno Zajednicu, mjestom.

Mjesta su zapravo procesi koji mogu biti sagledani kao kulturnoznačenjski prostori koji uključuju ljudska iskustva i društvene prakse. Mjesto nije nešto ograđeno, već je riječ o mjestu kao vezi i komunikaciji između više povezanih različitih mjesta. Mjesto treba razumjeti i biti u suživotu s njim. Na taj se način stvara posebna veza između prostora i pojedinca. Pri takvoj simboličkoj izgradnji prostora oblikuje se iskustvo življenja koje je subjektivnog karaktera.

Istraživanje uključuje temeljna etnografska obilježja: izlazak na teren, razgovore licem-u-lice i promatranje sa sudjelovanjem. Etnografija pojedinačnog od koje rad polazi veliča stvarna i iskrena svjedočanstva i iskustva kazivača. Pri tome se briše svaka mogućnost hijerarhizacije te se ukida pozicija bilo kakvog autoriteta. U radu je težnja usmjerena ka izjednačavanju različitosti i prihvaćanju iste. Podaci dobiveni istraživanjem ostavljaju mogućnost za daljnju obradu teme kao i analizu iste.

10. LITERATURA

- Appadurai, Arjun. (1997). *Fieldwork in the Era of Globalization*. Anthropology and Humanism 22/1: 115-116
- Auge, Marc. (2001). *Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta*. Karlovac: DAGG, str. 54
- Barbalić, F. (1954). *Prvi istarski sabori: (1861.-1877.)*, str 415. Zahtjevi datiraju iz 1869., 1871., 1872., 1873. i 1874.
- Berger, P; Luckmann, T. (1992). *Socijalna konstrukcija zbilje: rasprava o sociologiji znanja*. Naprijed, Zagreb, str. 52
- Cliford, J. (1992). *Uvod: neobjektivne istine*. Dometi, ¾, str. 103-117
- Čapo Žmegač, J., Gulin Zrnić, V., Pavel Šantek, G. (2006). *Etnologija bliskog: poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*. Migracijske i etničke teme, Vol. 22, No. 4., str. 28
- deCerteau, Michel. (2003). *Invencija svakodnevice*. Prijevod djela: L'invention du quotidien. Naklada MD, Zagreb. str. 113
- De Rosa, Diana. (1998). *Maestri, scolari e bandiere – La scuole elementare in Istria 1814 al 1918.*, str. 59, Udine
- Hodžić J. (2011). *Zbornik radova: Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, u Sociologija i prostor, 50 (2012) 192 (1): str. 129-133. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/84220> (preuzeto 11.12.2016.)
- hooks, b. (1990). *Marginality as a site of resistance*. Out There: Marginalization and contemporary Culturesur. R. Ferguson et al. Cambridge, MA: MIT, str. 152
- InformaTorre*. Tromjesečnik Općine Tar-Vabriga-Torre-Abrega (rujan 2015). Osnivač i izdavač: Općina Tar-Vabriga-Torre-Abrega, Općinski načelnik www.tar-vabriga.hr
- Lefebvre, H. (1991). *The production of Space*
- Massey, D. (1994). *A Global Sense of Place - u Space, Place and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- McMullin, J. A., Cairney, J. (2004). *Self-esteem and the intersection of age, class, and gender*, Journal of aging Studies, Vol. 18, str. 76
- Matijašić, R. (2005). „Tar“, u: Miroslav BERTOŠA – Robert MATIJAŠIĆ (ur.), Istarska enciklopedija (dalje: IE), Leksikografski zavod Miroslava Krleža, Zagreb, str. 798.
- Pink, S. (2009). *Doing Sensory Ethnology*. SAGE Publications., str. 8
- Ratković, Dragana Lucija; Uljančić-Vekić, Elena; Benčić, Gaetano; Nefat, Nataša. (2006). *Tar, Frata, Vabriga – kulturna baština*. Pučko otvoreno učilište Poreč – Zavičajni muzej Poreštine, Poreč, str. 338.
- Robinson-Caskie, Erin, E. (2006). *Ethnography. Encyclopedia of Antropology 2*. C-E- James Birx. Thousand Oax, str. 853

Rodman, M. C. (1992). *Empowering Place: Multilocality and Multivocality*. American Ethnologist 94/3, str. 641

Sanjek, R. (2009). *Ethnography. Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. Alan Barnard i Jonathan Spencer, London, New York. Routledge, str. 193

Soja, E. (1996). *Thirdspace*. Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 1-329.

Tatalović, S. (2001). *Nacionalne manjine u RH*, Polit. misao, Vol XXXVIII, br. 3, str. 95–105

Tkalčić Simetić, M. (2015). *Hrelić – antropologija prijepornog mjesta*. Head biblioteka. Izdavač: Hrvatsko etnološko društvo. Zagreb. Dostupno na: <http://www.hrvatskoetnologodrustvo.hr/wp-content/uploads/2014/11/Mirna-Tkalcic-Simetic-Hrelic.pdf> (preuzeto 11.12.2016.)

Dokumenti:

Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011.; Statistička izvješća ISSN 1333 – 1876; Državni zavod za statistiku RH

Program ukupnog razvoja 2014.-2020. (Općina Tar-Vabriga-Torre-Abrega)

Statut Općine Tar-Vabriga-Torre-Abrega (2013)

Internetski izvori:

<https://e-usmjeravanje.hzz.hr/etnolog>, (preuzeto: 25.11.2016.)

Bogojević, Đ. (2014). Antropologija – prošlost, sadašnjost, budućnost. Afirmator, 24. januar Dostupno na: <http://afirmator.org/antropologija-proslost-sadasnjost-buducnost/> (preuzeto 11.12.2016)

https://hr.wikipedia.org/wiki/Edward_Soja (preuzeto 18.12.2016.)

http://www.hzpr.hr/UserDocsImages/strategija/Studija_Krajolik_07-2014_za%20web.pdf (preuzeto: 15.1.2017.)

<https://bs.wikipedia.org/wiki/Tar-Vabriga> (preuzeto 20.12.2016)

https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalna_manjina (posjećeno 11.1.2017.)

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, <https://ljudskaprava.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/talijani/381> (preuzeto 15.1. 2017.)

<http://edit.hr/> (preuzeto 15.1.2017.)

Superina, E. (2006). <http://www.fairpress.eu/hr/blog/2016/04/29/edit-u-teskoj-financijskoj-situaciji-nakon-ukidanja-dotacija-od-strane-ministarstva-kulture-bit-ce-vremena-da-se-la-voce-del-popolo-dostojanstveno-oprosti-od-citatelja-i-sunarodnja/> (preuzeto 15.1.2017.)

Glas Istre (2013) Josipović u Taru: Istra primjer kvalitetnog suživota. Izvor: http://www.glasistre.hr/multimedija/pula_istra/josipovic-u-taru-istra-primjer-kvalitetnog-suzivota-414792 (preuzeto 18.1.2017.)

<http://www.ambzagabria.esteri.it> (preuzeto 18.1.2017.)

<http://istrapedia.hr/hrv/1857/istromletacki/istra-a-z/> (preuzeto 19.1.2017.)

Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/318/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina> (preuzeto: 1.2.2017.)

<http://www.analitik.hr/kvalitativne.htm#dubinski> (preuzeto: 2.2.2017.)

<http://struna.ihjj.hr/naziv/promatranje-sa-sudjelovanjem/21153/> (preuzeto: 2.2.2017.)

www.edukacija.hr/tečaj/bilingvizam/1314/ (preuzeto 3.2.2017.)

POPIS TABLICA:

Tablica 1. Broj Talijana u hrvatskim županijama 1991., 2001. i 2011.

Tablica 2. Podaci o prostoru u kojem organizacija djeluje

POPIS PRILOGA:

Slika 1. Položaj Općine Tar-Vabriga na karti Istarske županije

Slika 2. Otvorenje novog sjedišta Zajednice Talijana Tar